

Vrije Universiteit Brussel

Interpersoonlijke conflicten tussen siblings: een vergelijkend onderzoek.

Eindverhandeling tot licentiaat in de Agogische Wetenschappen

Student: Nathalie Wolfs

Promotor: Prof. Dr. I. Kristoffersen

Organisatie: Beweging tegen geweld – vzw Zijn

Academiejaar 2006–2007

WETENSCHAPSwinkel
Brussel

Vrije Universiteit Brussel

FACULTEIT VOOR PSYCHOLOGIE EN EDUCATIEWETENSCHAPPEN

Richting: Sociale Agogische Wetenschappen

Interpersoonlijke conflicten tussen siblings: een vergelijkend onderzoek.

Eindwerk voorgelegd voor het behalen van de graad van licentiaat in
de Sociale en Culturele Agogiek door

Wolfs Nathalie

Academiejaar 2006-2007

Promotor: Prof. Dr. I. Kristoffersen

Aantal woorden: 14507

Samenvatting

Met deze studie zijn we in de eerste plaats de verschillende aspecten van de siblingrelatie, de prevalentie van conflict en verschillende conflictvormen tussen siblings in de adolescentieperiode nagegaan. Daarnaast hebben we ook gezocht naar de samenhang tussen leeftijd en siblingconflict en geslacht en siblingconflict voor 269 respondenten. De groep werd onderverdeeld in vroeg – adolescenten (12 – 14 jaar), de midden – adolescenten (16 – 18 jaar) en de laat – adolescenten (21 – 25 jaar). De verschillende groepen werden met elkaar vergeleken. De resultaten geven weer dat conflicten niet weg te denken zijn in de siblingrelatie, maar dat ze niet overheersend zijn. Siblings zij het al eens oneens met elkaar en hebben wel eens ruzie, maar ernstige vormen van conflict worden weinig gerapporteerd. De meeste respondenten verklaren hun relatie met een broer of zus doorgaans als vriendschappelijk en onderlinge hulp en steun blijken ook sterk aanwezig. Naarmate de siblings ouder worden, maken ze minder ruzie. Meisjes vechten minder dan jongens onderling en zullen meer steun bieden aan hun broer dan omgekeerd. Daarnaast blijken onderlinge cohesie binnen het gezin en positieve vrijetijdsbesteding een steunvolle en vriendschappelijke relatie tussen de siblings in de hand te werken. Het tegendeel blijkt ook. Een conflictueus gezin verhoogt de kans op ruzie en vechten tussen de kinderen.

Inhoudstafel

Inhoudstafel	5
Dankwoord.....	6
Inleiding	7
Hoofdstuk 1: Theoretisch deel	9
1. Definiëring van begrippen	9
1.1. Relatie tussen broers en zussen.....	9
1.2. Conflict tussen broers en zussen.....	9
1.3. Geweld tussen broers en zussen.....	11
2. Prevalentie van conflict tussen broers en zussen	11
3. De relatie tussen broers en zussen doorheen de levensloop	12
3.1. Van baby tot en met het lagere schoolkind.....	12
3.2. De adolescentieperiode.....	12
4. Theoretische verklaring voor conflict en geweld tussen broers en zussen.....	13
4.1. De feministische theorie	14
4.2. De conflicttheorie.....	14
4.3. De Sociale leertheorie	14
4.4. Het geïntegreerd model van Hoffman en Edwards	15
5. Kritische bemerkingen	20
Hoofdstuk 2: Onderzoeksrapport	21
Inleiding.....	21
1. Onderzoeksopzet	21
1.1. Probleemstelling	21
1.2. Onderzoeksvragen	22
2. Opzet en uitvoering van het onderzoek	23
2.1. Keuze van onderzoekseenheden	23
2.2. Beschrijving en verantwoording van de onderzoeksmethoden.....	23
2.3. Statistische methodes	26
Hoofdstuk 3: Resultaten	28
1. Interne consistentie van de schalen.....	28
1.1. Sibling Inventory of Differential Experience (SIDE)	28
1.2. Gezinsklimaatsschaal (GKS-II)	28
2. De samenhang tussen het gezinsklimaat en de relatie tussen siblings.....	29
3. Analyses volgens onderzoeksvragen	33
3.1. Kenmerkende interacties tussen adolescenten en hun siblings.....	33
3.2. Prevalentie van siblingconflict en de verschillende vormen van conflict.....	36
3.3. Samenhang tussen leeftijd en de verschillende vormen van conflict.....	38
3.4. Samenhang tussen geslacht en de verschillende conflictvormen.....	39
4. Kanttekeningen.....	42
Algemene conclusie	43
Bibliografie	46
Bijlagen	51

Dankwoord

Vooreerst wil ik enkele mensen bedanken. Dankzij hun steun, aanmoedigingen en enthousiasme heb ik dit onderzoek kunnen uitvoeren.

Te beginnen bij mijn promotor Professor I. Kristoffersen. Ik wil haar bedanken voor de hulp bij het uitdenken van het onderzoeksopzet, de begeleiding bij de inhoudelijke aspecten en de afronding van dit onderzoek. Professor D. Verté en Wiske Verhaest bedank ik voor hun adviezen bij de statistische analyses.

Ook dank aan Wetenschapswinkel en 'Beweging tegen Geweld – vzw Zijn' voor hun inzicht en kritische bedenkingen. Meer specifiek wil ik Stefanie Goovaerts oprecht bedanken voor haar aanmoedigende steun en nuttige tips.

Bijzondere dank gaat uit naar Mevrouw Jeanine Burger van het Koninklijk Atheneum 'De Ring' te Leuven en Mijnheer Daniel Caron van het Heilige Drievuldigheidscollege te Leuven, voor hun toestemming tot het bevragen van 300 leerlingen voor dit onderzoek.

Dank ook aan Ronnie van 't Hof voor het nalezen en corrigeren van dit werk.

Als laatste, maar daarom niet minder belangrijk, zou ik graag mijn ouders en zus in de bloemetjes willen zetten voor hun steun en aanmoedigingen.

Inleiding

Broers en zussen vormen een belangrijk gegeven om het functioneren van een gezin en de ontwikkeling van het individu beter te begrijpen (Kramer & Bank, 2005). Deze relaties spelen dan ook een belangrijke rol in de ontwikkeling van sociale competenties met leeftijdsgenoten, vooral wat probleemoplossend denken en sociaal en emotioneel begrijpen betreft (Volling & Blandon, 2003).

In Vlaanderen werd in het algemeen weinig onderzoek verricht naar de relatie tussen broers en zussen, en conflicten tussen siblings in het bijzonder. Toch is er de laatste jaren meer aandacht voor onderzoek betreffende intrafamiliaal geweld. Zo werkt 'Beweging tegen geweld - vzw Zijn' preventief rond deze problematiek. Zij roepen de hulp in van laatstejaarsstudenten, uit de humane wetenschappen aan de VUB, om onderzoek te verrichten naar specifieke problemen waarmee de vzw geconfronteerd wordt. Vzw Zijn heeft een groot tekort aan informatie aangaande conflicten en geweld tussen broers en zussen. Met dit onderzoek willen we de vzw een algemeen beeld geven van het voorkomen van conflicten tussen broers en zussen.

Deze verhandeling heeft als onderwerp 'Interpersoonlijke conflicten tussen siblings'. Zij omvatten de meest voorkomende vormen van intrafamiliaal conflict. We bespreken hier enkel de conflicten tussen adolescenten. Hiervoor hebben we de respondenten opgedeeld in drie groepen: de vroege adolescenten (12 – 14 jaar), de midden adolescenten (16 – 18 jaar) en de late adolescenten (21 – 25 jaar). Met deze thesis hopen we een aanzet te geven naar verder onderzoek in Vlaanderen.

Op volgende onderzoeksvragen trachten we een antwoord te geven:

- Welke interacties kenmerken de siblingrelaties bij jongeren in de adolescentieperiode?
- Hoe vaak komen siblingconflicten voor bij jongeren in de adolescentieperiode?
- Onder welke vormen komt siblingconflict voor in de adolescentieperiode?
- Bestaat er een samenhang tussen de leeftijd van de respondenten en/of hun siblings met de prevalentie en de verschillende vormen van siblingconflict?
- Bestaat er een samenhang tussen het geslacht van de respondenten en/of hun siblings met de prevalentie en de verschillende vormen van siblingconflict?

In het eerste deel geven we een overzicht van wat er, in de literatuur, reeds bestaat rond 'siblingconflicten'. Naast een korte begripsdefiniëring, een weergave van de prevalentie van siblingconflicten en een korte verduidelijking van de siblingrelatie tijdens de levensloop, bespreken we de siblingrelatie aan de hand van het geïntegreerd model van Hoffman en Edwards. Opeenvolgend wordt hierbij de invloed van de relatie tussen de ouders, de relatie tussen de ouders en de kinderen en de relatie tussen de kinderen onderling toegelicht. We ronden dit deel af met een aantal kritische bemerkingen.

In het tweede deel bespreken we het onderzoeksopzet. De onderzoeksvragen en de onderzoeksmethoden worden daarbij nader toegelicht.

In het derde deel komen de resultaten van deze studie aan bod. Hier bespreken we enkele verbanden tussen het gezinsklimaat en de siblingrelatie. Daarnaast gaan we dieper in op de verschillen tussen jongens en meisjes en de verschillen in leeftijd, wat de siblingrelatie betreft.

Het laatste deel beëindigen we met een algemene conclusie en een aanzet tot verder onderzoek.

Hoofdstuk 1: Theoretisch deel

1. Definiëring van begrippen

In deze eerste paragraaf geven we een definiëring van de belangrijkste termen voor deze eindverhandeling. We staan even stil bij de relatie tussen broers en zussen en besteden uitgebreider aandacht aan siblingconflicten. Hierbij leggen we het verschil tussen 'constructief' en 'destructief' conflict uit en maken we het verband met agressie. Nadien geven we nog een korte toelichting over geweld tussen siblings.

1.1. Relatie tussen broers en zussen

De relatie tussen broers en zussen is één van de meest voorkomende en eveneens één van de meest unieke relaties (Cicirelli, 1995). De relatie is in de eerste plaats niet vrijwillig. Daarnaast delen de leden eenzelfde familiale geschiedenis en hebben ze gemeenschappelijke ervaringen. De relatie tussen broers en zussen is tevens egalitair, waarbij iedereen in principe op gelijke voet staat. Tenslotte is deze relatie er voor het leven. Volgens Dunn (2002) kent ze een sterke emotionele kracht, waarbij de onvoorwaardelijke uiting van emoties centraal staat. De relatie is intiem, waardoor ze een bron van verdraagzaamheid, maar ook van conflict kan zijn.

Cicirelli (1995, pg 4) geeft de volgende definitie van siblingrelaties: *"... een totaal van interacties (fysiek, verbale en non-verbale communicatie) van twee of meer individuen die kennis, waarnemingen, attitudes, overtuigingen en gevoelens betreffende elkaar delen, vanaf het moment dat de ene sibling zich bewust is van de andere sibling. Een siblingrelatie bevat zowel openlijke acties en interacties als heimelijke, subjectieve, cognitieve en affectieve componenten."*

Relaties tussen broers en zussen zijn ook ambivalent van aard. Conflict en warmte, samenwerking en vijandigheid komen vaak afwisselend voor. De meeste broers en zussen vinden een balans tussen deze negatieve en positieve aspecten (Brody, 1998, Linares, 2006). Naarmate het kind ouder wordt, blijkt de intensiteit tussen de negatieve en positieve kenmerken van de relatie gestabiliseerd (Linares, 2006). Tevens is het zo dat biologische siblings meestal een hechtere relatie met elkaar vertonen dan met stief/halfbroers -of zussen (Cicirelli, 1995).

1.2. Conflict tussen broers en zussen.

Een duidelijke definitie van conflict tussen broers en zussen is niet beschikbaar. Daarom worden conflicten vaak vertaald in termen van jaloezie, vijandigheid, wedijveren, pesten, ruziën en vechten (Célestin-Westreich, 1999, Graham-Bermann et al., 1994). Volgens Vandell & Bailey (1992) wordt een conflictueuze relatie gekenmerkt door ruzie maken, vechten, verzet, ontkenning, weigering of protest.

Bij broers en zussen spreekt men van interpersoonlijke conflicten (Lenie, 1999). De ene denkt dat de andere hem of haar verhindert iets waardevols te bereiken. Cicirelli (1995) beschrijft deze conflicten als sociale gebeurtenissen waarbij wederzijdse meningsverschillen en oppositie de bovenhand nemen. De inhoud van het meningsverschil kan zeer ruim zijn. Het kan gaan om het eigen gelijk, hetgeen nog moet gebeuren, wie de beste is, etc.

Niet alleen verbale, maar ook lichamelijke expressie wordt gebruikt om een standpunt te verdedigen (Cicirelli, 1995). Bij broers en zussen gaat een conflict meestal om de controle over middelen en goederen, zoals speelgoed, kleding, televisie, etc. Vaak komt hierbij de verdediging van rechten aan bod. Zo zullen adolescenten vooral conflicten hebben over hun territorium, zoals iemand die op hun stoel zit of ongevraagd hun kamer binnenkwam.

Conflicten tussen broers en zussen kunnen ook veroorzaakt worden door onderlinge concurrentie (Boer, 1994). Volgens Cicirelli (1985) heeft concurrentie tussen broers en zussen te maken met een zwakke kant van de ene en een sterke kant van de andere. In dit geval is er sprake van onderlinge vergelijking, die kan leiden tot een negatieve evaluatie van zichzelf met een lagere eigenwaarde tot gevolg. In een vriendschappelijk klimaat kunnen onderlinge vergelijking en competitie echter gunstig zijn voor de ontwikkeling van bepaalde vaardigheden.

Door een vriendschappelijke relatie, waarin plaats is voor conflicten, leert het kind te discussiëren, te argumenteren, te onderhandelen en eventueel ook hoe het tot een compromis kan komen met de ander (Boer, 1994). Men leert de verschillen tussen zichzelf en de andere kennen, maar tegelijk zoekt men een manier om de relatie met die andere te behouden

1.2.1. Constructief of destructief conflict?

Er bestaan twee vormen van conflict: destructief en constructief (Vandell & Bailey, 1992). Bij een destructief conflict kan de ruzie escaleren in een opdringerige en vasthoudende dwang, waarbij men afwijkt van de aanvankelijke oorzaak van het conflict en andere onderwerpen bij het conflict gaat betrekken. Deze vorm van conflict eindigt meestal met ontevredenheid bij beide partijen. Bij een constructief conflict daarentegen houdt men vast aan het onderwerp waarover onenigheid bestaat. Men tracht een oplossing te vinden door middel van onderhandelingen, zodat beide partijen tevreden zijn met de beslissing. Constructieve conflicten dragen bij tot de ontwikkeling van sociaal begrip en probleemoplossend denken (Célestin-Westreich, 1999, Volling, 2003).

1.2.2. Conflict en agressie

Conflicten kunnen leiden tot agressief gedrag. Lenie (1999, p14) geeft de volgende definitie voor agressie: *"Agressie verwijst naar een gedrag dat de bedoeling heeft schade toe te brengen. Deze bedoeling kan achterhaald worden door rekening te houden met de gevolgen van het gedrag en de context waarin het optreedt."*

Shantz en Hobart (1989) beargumenteren dat conflict en agressie niet hetzelfde betekenen. Conflict veronderstelt steeds een tweespanning tussen mensen, terwijl agressie ook in één richting kan. Agressie kan wel voorkomen bij conflicten. Verschillende auteurs sluiten zich hierbij aan.

Geweld en agressie tussen de kinderen van een gezin behoren eerder tot de negatieve dimensie van conflict (Célestin-Westreich, 1999). De positieve dimensie heeft dan betrekking op de samenwerking tussen de kinderen.

1.3. Geweld tussen broers en zussen.

Zoals we reeds eerder hebben besproken, maakt conflict tussen broers en zussen deel uit van een 'normale' ontwikkeling. Conflict wordt pas geweld als het een repetitief karakter heeft en als negatieve gevoelens ten opzichte van de andere primieren. Men heeft tot doel de ander pijn te doen. Dwang door de dader en ongewenste gevolgen voor het slachtoffer staan hierbij centraal. Bij broers en zussen kunnen de rollen na verloop van tijd omkeren. De dader wordt slachtoffer en het slachtoffer wordt dader (Célestin-Westreich, 1999).

Er bestaan verschillende vormen van geweld (Linares, 2006, Célestin-Westreich, 1999). Vooreerst is er het psychisch of emotioneel geweld. Hierbij gaat het om pesten, belachelijk maken, beledigen, bedreigen en terroriseren. Onder fysiek geweld worden handelingen als slaan, raken, bijten, stampen, aanhoudend kietelen, wurgen en het gebruik van wapens geplaatst. Tenslotte is er seksueel geweld. Hiermee bedoelt men het betasten en strelen, ongewenste blootstelling, neigen tot penetratie, seksueel contact door dwang en orale of anale seks.

We gaan niet dieper in op de verschillende vormen en gevolgen van geweld, omdat dit ons te ver weg zou leiden van het onderwerp van deze eindverhandeling. Toch achtten we het belangrijk kort stil te staan bij siblinggeweld omdat in sommige gezinnen conflicten tussen broers en zussen hierop uitdraaien.

2. Prevalentie van conflict tussen broers en zussen

In de literatuur bestaan er weinig cijfers over conflicten tussen broers en zussen. De meeste studies beschrijven enkel geweld tussen siblings.

Volgens Dunn (Linares, 2006) komen bij 50% van jonge kinderen dagelijks conflicten voor. Uit onderzoek van Duncan en Kolko (Linares, 2006) is gebleken dat 60 tot 96% van de kinderen wel eens slachtoffer is geweest van fysieke agressie door een broer of zus. Ongeveer 30 % van deze kinderen rapporteerde geregeld geïntimideerd te worden door een broer of zus, waarvan 22% geregeld geslagen of geduwd werd.

3. De relatie tussen broers en zussen doorheen de levensloop

Relaties tussen broers en zussen veranderen voortdurend van vorm, vooral dan tijdens de kindertijd en de adolescentieperiode (Boer, 1994). In deze paragraaf bespreken we kort enkele kenmerken van de relatie tussen broers en zussen in de vroege en de midden kindertijd. Vervolgens staan we uitgebreider stil bij de adolescentieperiode, omdat precies deze doelgroep in ons onderzoek wordt bevraagd.

3.1. Van baby tot en met het lagere schoolkind

Bij baby's kan men niet echt spreken van conflict of agressief gedrag. Jaloezie of plagerij door oudere broers of zussen komt wel voor (Boer, 1994). Vanaf de leeftijd van 12 maanden begint de wederzijdse strijd om bezittingen bij kinderen (Lenie, 1999). Daarbij ontstaan er ook conflicten om de aandacht van de ouders. Vanaf het tweede levensjaar vertoont het kind verdoken normoverschrijdend gedrag (bijvoorbeeld: achter de rug van de ouders regels overtreden, liegen, etc.) en komen conflicten met de ouders vaker voor.

Tijdens de peuter -en kleuterperiode is de uiting van agressief gedrag het meest voorkomend (Coie & Dodge, 1998). Tot de leeftijd van drie jaar zullen de kinderen zich fysiek agressief tonen door bijvoorbeeld te trekken, te duwen, te schoppen en te slaan. Vanaf het derde of vierde levensjaar gaan kinderen zich meer op een verbaal agressieve manier uitdrukken, bijvoorbeeld door te schelden of te spotten. Op de leeftijd van vijf jaar vergroot het inlevingsvermogen van kinderen. Ze worden hierdoor meer empathisch, maar leren tegelijk ook hoe ze iemand doelbewust kunnen raken.

Bij het lagere schoolkind komen leeftijdgenoten steeds meer op de voorgrond (Volling, 2003). Wanneer kinderen een goede relatie hebben met broers en zussen worden zij op school meestal als socialer, meer emotioneel gecontroleerd en attentiever omschreven dan kinderen met een conflictueuze siblingrelatie.

3.2. De adolescentieperiode

Naar de relatie tussen broers en zussen tijdens de adolescentieperiode, werd er minder onderzoek verricht (Cicirelli, 1995, Volling, 2003). De bevindingen zijn bovendien niet altijd gelijklopend.

Brody, Stoneman en McCoy (1994) beweren dat er een toename is van conflicten en een afname van warmte in de relatie, naarmate de adolescentieperiode nadert. Dunn, Slomkowski en Beardsall (1994) hebben aangetoond dat interindividuele verschillen (zoals de intelligentie en het temperament) de kwaliteit van de relatie tussen broers en zussen mee bepalen. Volgens

Buhrmester en Furman (1990) blijven de relaties tussen broers en zussen hecht gedurende de adolescentieperiode.

Amato (1989) beweert dat er een significant verband bestaat tussen de kwaliteit van de relatie en de vaardigheden van de adolescent. Hoe beter de kwaliteit van de relatie, hoe groter het zelfvertrouwen, de sociale competentie, de zelfcontrole en de onafhankelijkheid van de betrokkenen. De kwaliteit van de relatie blijkt tevens een groter effect te hebben tijdens de adolescentie dan in de midden kindertijd. Seigner (1998) rapporteerde uit een studie dat de positieve relatie met een oudere broer of zus een grotere emotionele ondersteuning voorspelt bij adolescenten.

Uit onderzoek van Buhrmester en Furman (Cicirelli, 1995) bleek dat broers en zussen van hetzelfde geslacht meer warmte en nabijheid rapporteren gedurende de adolescentieperiode dan siblings van het tegenovergestelde geslacht. Hoe kleiner de leeftijdsverschillen tussen de kinderen, hoe meer conflicten worden gemeld. Dit fenomeen wordt door de onderzoekers verklaard vanuit de machtspositie van de kinderen. Wanneer de jongste in de relatie ongeveer twaalf jaar is, zal zijn macht toenemen. Voordien geldt meestal het omgekeerde en is het jongere kind ondergeschikt aan het oudere kind. Uiteindelijk groeien de kinderen, in de adolescentieperiode, meer naar een egalitaire relatie.

Ruzies gaan nu vaker over de aantasting van het persoonlijk domein (Boer, 1994) en conflicten ontstaan meestal wanneer de andere ongevraagd of ongewenst de kamer van een broer of zus binnengaat of aan diens spullen zit.

Het is duidelijk dat de siblingrelatie verandert naarmate de kinderen zich verder ontwikkelen. Toch kan de aard en intensiteit van deze relatie niet enkel toegeschreven worden aan het ontwikkelingsniveau van de siblings. In het volgende deel zullen we andere factoren bespreken die een invloed hebben op de relatie tussen broers en zussen en meerbepaald op siblingconflict.

4. Theoretische verklaring voor conflict en geweld tussen broers en zussen.

Er zijn enkele theorieën die een verklaringsmodel trachten te formuleren betreffende het ontstaan en het in stand houden van siblingconflicten. We bespreken kort enkele kernideeën van de feministische theorie, de sociale leertheorie en de conflicttheorie. Deze drie theorieën liggen aan de basis van een geïntegreerd theoretisch model dat door Hoffman en Edwards (2004) werd ontworpen.

4.1. De feministische theorie

De feministische theorie benadrukt de rol van patriarchale structuren binnen de familie. Binnen deze structuren staat mannelijkheid centraal onder de vorm van autoriteit en controle (Dobash & Dobash, 1998). Sekseongelijkheid wordt hierdoor in de hand gewerkt.

In patriarchale gezinnen is geweld een uitdrukking van sociale macht. Mannen gebruiken deze methode om vrouwen te controleren en te domineren. Vaders zijn fysiek sterker dan moeders en ouders zijn fysiek sterker dan kinderen, waarbij men met geweld meegaandheid, gehoorzaamheid en discipline wil afdwingen (Hoffman & Edwards, 2004). Dit alles schept een gevoel van machteloosheid bij de zwakkere. Om deze machteloosheid te compenseren, zal men geweld gebruiken ten opzichte van iemand die nog zwakker is. Op die manier ontstaat er ook siblinggeweld, omdat de oudere zich zal afreageren op de jongere broers en zussen. Deze cyclus van geweld wordt in de hand gewerkt door sociale goedkeuring.

4.2. De conflicttheorie

De conflicttheorie verduidelijkt de individuele interesses die personen hebben. Het nastreven van deze interesses kan escaleren tot agressie en mishandeling of misbruik (Hoffman & Edwards, 2004). Deze handelingen zijn als het ware methoden om bepaalde situaties in het eigen voordeel te laten verlopen. Tussen broers en zussen draait het conflict meestal om een jaloerse vijandigheid, een competitie naar ouderlijke aandacht en affectie (Robey, et al., 1988). In sommige gevallen gaat het ook om een gevoel van machteloosheid, wanneer de ouders één van de kinderen als favoriet behandelen (Ross & Milgram, 1982).

Coser (Hoffman & Edwards, 2004) benoemt het conflict tussen broers en zussen als een realistisch conflict. Siblings hebben voortdurend interactie, ze delen gemeenschappelijke goederen, moeten geregeld samenwerken en moeten bepaalde huishoudelijke taken op zich nemen. De kinderen in een gezin hebben dus een onderling afhankelijke relatie (Raffaelli, 1997). Toch verantwoordt dit model enkel instrumentele agressie. Dit is agressie die wordt aangewend als middel tot een bevrijdende aanval om een situatie in eigen voordeel te laten uitdraaien.

4.3. De Sociale leertheorie

De hoger vernoemde theorieën beschrijven de structurele condities en normen die de interactie binnen een familie leiden. Ze geven echter geen duidelijk beeld van families waarin meer geweld en misbruik voorkomt. Bovendien bieden ze ook geen verklaring voor broers en zussen die mekaar wel met het nodige respect behandelen, ondanks hun verschillende interesses.

De sociale leertheorie geeft hierover een beter beeld (Bandura, 1969). Wat centraal staat bij deze theorie is de onderlinge imitatie en versterking van gedrag. Men leert in een betekenisvolle relatie met anderen. Men gaat de ander imiteren wanneer men zich met deze persoon identificeert. De reactie van de andere persoon toont, al dan niet, een vorm van goedkeuring.

Volgens Bandura (1973) heeft het geslacht hierbij een effect. Zo zijn de reacties anders, op agressief gedrag gesteld door mannen dan op hetzelfde gedrag gesteld door vrouwen. Men noemt dit de culturele goedkeuring. Naast de sociale en culturele goedkeuring, kan een bepaald gedrag ook versterkt worden omdat men het gewenste effect heeft bereikt. Men ervaart als het ware een groot succes.

Ouders die fysieke straffen gebruiken ten opzichte van ongewenst gedrag van de kinderen bieden eigenlijk een agressief model aan. Kinderen zien dit als normaal gedrag en zullen het nabootsen bij broers en zussen of leeftijdsgenoten. Bekrachtigingen en straffen kunnen daarbij een belangrijke rol spelen in de vorming van bepaald gedrag (Akers, 1997). Positieve reacties of bekrachtigingen hebben meer effect op het behoud van gedrag dan straffen.

4.4. Het geïntegreerd model van Hoffman en Edwards

Hoffman en Edwards (2004) hebben aan de hand van bovenstaande theorieën een nieuw theoretisch model ontwikkeld. Het model veronderstelt een onderlinge afhankelijkheid van verschillende types van (negatieve) interacties zowel tussen ouders en kinderen als tussen de ouders onderling en de kinderen onderling.

4.4.1. Kenmerken van de partnerrelatie

De echtelijke relatie heeft in de eerste plaats effect op het emotionele leefklimaat van het gezin. In de tweede plaats geeft ze vorm aan andere familiale interacties (Cicirelli, 1995). Zowel de ouder-kindrelatie als de siblingrelatie worden dan ook door de echtelijke relatie beïnvloed.

Wanneer er sprake is van liefde en wederzijds respect tussen de ouders zal er sneller een positieve band gecreëerd worden tussen de kinderen omdat zij dan observeren hoe ze met elkaar kunnen omgaan (Akhtar & Kramer, 1999). Liefdevolle partners zullen ook minder snel agressieve gevoelens hebben naar hun kinderen toe.

Het omgekeerde is ook gebleken. Ontevredenheid en conflict tussen de ouders in combinatie met een weinig emotioneel samenhangend gezin, houden verband met een negatievere siblingrelatie (Brody, Stoneman & McCoy, 1994). Deze kinderen zullen in een conflictsituatie eerder agressief tot zelfs vernielend reageren (Célestin-Westreich, 1999, Erath, et al., 2006). Daarbij kan het waarnemen van negatieve interacties tussen de ouders ernstige gevolgen hebben voor de siblings, omdat ouders minder aandacht voor de kinderen hebben (Hoffman & Edwards, 2004, Dunn et al., 1999, Bussell et al., 1999, Brody, 1998). Onder negatieve interacties tussen de ouders worden enkele kenmerken geplaatst die afzonderlijk of samen kunnen voorkomen, zoals relatie-instabiliteit, relatieontevredenheid, stress en verbaal conflict, patriarchale autoriteit, geweld en misbruik (Hoffman & Edwards, 2004).

Invloeden van een problematische partnerrelatie op andere intrafamiliale interacties

Ouders die depressief of vijandig zijn, hebben meestal minder positieve gevoelens ten aanzien van hun kinderen, waardoor de emotionele gehechtheid tussen kind en ouder afneemt (Hoffman & Edwards, 2004, Rutter, 1990). Doordat de interactie tussen deze ouders en hun kinderen vaak moeizamer verloopt, leren kinderen onvoldoende hoe ze hun eigen emoties en gedrag kunnen reguleren. Dit resulteert meestal in meer conflictueuze siblingrelaties (Fabes & Eisenberg, 1992). Daarnaast voelen kinderen zich in de steek gelaten of worden zij verwaarloosd, doordat de ouders de aandacht meer vestigen op hun persoonlijke problemen.

Ouders met partnerproblemen hebben vaak minder tijd voor het huishouden en de zorg van de kinderen (Hoffman & Edwards, 2004). De oudste kinderen in het gezin zullen deze taken dan op zich nemen. Hierbij imiteren zij meestal de rol van de ouders, wat tot negatieve siblinginteracties kan leiden. Daarnaast worden de negatieve interacties tussen de kinderen vaak niet opgemerkt door de ouders, waardoor de kinderen niet op een adequate manier worden aangepakt. Het verbaal conflict tussen broers en zussen zal hierbij toenemen.

In gezinnen waar geweld en misbruik in de partnerrelatie voorkomen, is de kans op kindermisbruik groter. Geweld wordt als probleemoplossend gedrag vooropgesteld, waardoor geweld een alledaagse communicatievorm wordt in het gezin (Hoffman & Edwards, 2004).

De blootstelling van kinderen aan onopgeloste problemen tussen de ouders wekt meestal negatieve gevoelens op. Deze kinderen bezitten daarbij dikwijls weinig probleemoplossende vaardigheden (Cummings, et al., 1994).

Uit recent onderzoek door Cummings et al. (Erath, et al., 2006) is gebleken dat conflicten tussen de ouders vooral een negatief effect hebben op de kinderen, wanneer de conflicten over de kinderen of over het huwelijk gaan. Volgens Grych, Seid & Fincham (Parke & Buriel, 1997) zijn deze kinderen vaak verlegen, geven zij zichzelf de schuld van de conflicten tussen de ouders en ondervinden zij problemen met het opnemen van verantwoordelijkheid.

4.4.2. Kenmerken van de ouder-kindrelatie

Een aantal factoren heeft een bepalende invloed op de relatie tussen ouders en kinderen in een gezin. Volgens Hoffman en Edwards (2004) gaat het onder andere om de emotionele gehechtheid en positieve gevoelens tussen de ouders en de kinderen, om de voorkeur van de ouders ten opzichte van een kind en om hun opvoedingsstijl. Andere factoren, zoals uitsluiting en verwaarlozing, geweld en misbruik, worden in dit deel niet verder besproken, omdat deze factoren meestal tot ernstige vormen van siblinggeweld leiden. De doelstellingen van dit onderzoek beperken zich tot het schetsen van een algemeen beeld van de mate waarin en onder welke vormen siblingconflicten voorkomen.

Omgang, emotionele gehechtheid en gevoelens.

Uit onderzoek van Belsky, Taylor en Rovine (Cox & Harter, 2003) blijkt dat moeders van eerstgeborenen meer positieve gevoelens uiten ten opzichte van hun kind en hun kind meer positief stimuleren, dan moeders van later geboren kinderen. Dit verschil blijft, zelfs wanneer de kinderen uit het gezin niet verschillen qua karakter. Hieruit blijkt dat eerstgeborenen een andere ouder-kindrelatie kunnen ervaren dan later geboren kinderen.

Volgens Belsky en Volling (Parke & Buriel, 1997) zijn er verschillen waar te nemen tussen vaders en moeders wat de omgang met hun kinderen betreft. Zo tonen moeders op eender welk moment meer aandacht, positieve stimulatie en affectie aan hun kind dan vaders. Vaders daarentegen besteden meer tijd aan gezamenlijke en speelse activiteiten. Ook in de spelactiviteiten met kinderen zijn er verschillen tussen de ouders waar te nemen (Parke, 1996). Vaders spelen eerder fysieke spelletjes met hun kind, terwijl moeders meer speelgoedgerichte en verbale spelactiviteiten doen.

De interactie tussen het kind en de vader zou, volgens Isley, O'Neil en Parke (Coie & Dodge, 1998), de sociale ontwikkeling van het kind beïnvloeden. Wanneer de vader met negatieve gevoelens reageert op negatieve gevoelens van het kind, zal het kind minder sociaalvaardig zijn dan leeftijdsgenootjes. Het zal zich eerder terugtrekken en meestal agressief reageren in sociale situaties (Carson & Parke, 1996, Célestin-Westreich, 1999). Ook de interactie met de moeder wordt beschreven in de literatuur (Dunn et al., 1991; Howe & Ross, 1990). Er wordt een zorgende en vriendschappelijke relatie tussen siblings waargenomen, wanneer moeders met de oudste kinderen praten over hun gevoelens betreffende de jongere sibling.

Ook is het de taak van de ouders om te reageren op conflicten tussen de kinderen. De manier waarop ouders dit doen, is belangrijk voor het ontwikkelen van prosociaal gedrag en het leren omgaan met elkaar. Wanneer ouders niet tussen beide komen of helpen met het zoeken naar een oplossing voor de ruzie, zullen de oudere siblings de bovenhand nemen en de jongere siblings domineren (Ross et al., 1994).

Opvoedingsstijl

De interactie tussen ouders en kind kan een impact hebben op het aanpassingsvermogen van het kind (Parke & Buriel, 1997). De ouderlijke opvoedingsstijl is hierbij van groot belang. Volgens Baumrind (1991) heeft een autoritaire opvoedingsstijl meer positieve effecten bij adolescenten dan bij jongere kinderen. Op lange termijn daarentegen, zou deze opvoedingsstijl meer negatieve gevolgen hebben voor jongens dan voor meisjes. Jongens blijken dan lagere sociale en cognitieve competenties te ontwikkelen. Daarnaast versterkt een receptieve opvoedingsstijl de ontwikkeling van competenties en vaardigheden bij zonen.

Favoritisme of voorkeur

Het spreekt voor zich dat kinderen van een verschillende leeftijd een andere aanpak vereisen, aangepast aan hun ontwikkelingsniveau. Daarenboven heeft elk kind een eigen persoonlijkheid en gedrag waarbij specifieke responsen van de ouders worden verwacht. Sommige kinderen voelen zich minder geliefd of denken dat hun ouders niet bezorgd zijn om hen. Dit kan een negatieve invloed hebben op de siblingrelatie (Kowal & Kramer 1997, Célestin-Westreich, 1999). Kinderen, die een attentieve en receptieve relatie hebben met hun ouders, zullen niet snel deze conclusies trekken (Akhtar & Kramer, 1999)

Meestal is er sprake van ouderlijke problemen, wanneer kinderen de gedifferentieerde aanpak van de ouders als negatief ervaren (Brody, 1998). Dit heeft vooral te maken met de emotionele ontwrichting bij de ouders die een gedifferentieerde aanpak in de hand werkt, waardoor siblingconflict toeneemt.

4.4.3. Kenmerken van de siblingrelatie

Hoffman en Edwards (2004) plaatsen de verdeling van huishoudelijke taken, het delen van familiaal goed en de (ver)zorgende verantwoordelijkheden van de kinderen als beïnvloedende factoren binnen de siblingrelatie. Kinderen die de zorg voor jongere broers en/of zussen op zich (moeten) nemen, ervaren vaker psychische stress. Ze zullen ook sneller ouderlijk gedrag nabootsen, waardoor er conflicten tussen siblings kunnen ontstaan. Dit werd al eerder besproken bij de gevolgen van een problematische partnerrelatie tussen de ouders. Ook het delen van familiaal goed, zoals de televisie, de badkamer, en dergelijke, kan conflicten in de hand werken. Een adequate opvoedingsstijl van de ouders kan de siblingrelatie in deze situaties bevorderen.

De individuele attitudes en karaktereigenschappen omvatten, binnen het model van Edwards en Hoffman, de interveniërende variabelen. Daarnaast bespreken de onderzoekers nog enkele controlevariabelen waaronder; leeftijd, leeftijdsverschil en geboorteargorde, geslacht en geslachtssamenstelling van het siblingpaar.

We hebben ervoor gekozen om de interveniërende -en controlevariabelen hier bij de algemene kenmerken van het siblingpaar te bespreken, omdat ze ook een invloed blijken te hebben op de siblingrelatie.

Gedragskenmerken en temperament.

Naar de invloed van temperament op de siblingrelatie werd weinig onderzoek gedaan.

Brody (1998) beweert dat een positief temperament bij de ene sibling als buffer functioneert om de siblingrelatie te beschermen tegen de schadelijke gevolgen van een moeilijk temperament bij het andere kind. Deze stelling wordt tegengesproken in een onderzoek van Stoneman en Brody (1993). Zij rapporteerden dat siblingparen, waarbij de kinderen weinig actief zijn, het laagste scoorden wat conflict en negatieve siblingrelatie betreft. Kinderen die beide zeer actief zijn, zouden meer conflicten ervaren. De bufferfunctie bleek enkel geldig voor erg actieve jongere siblings met minder actieve oudere siblings. Wanneer de oudere sibling actiever is dan de jongere, zal het temperament van de oudere de bovenhand nemen en de aard van de interactie bepalen. De jongere sibling wordt dan als het ware onderdrukt.

Leeftijdsverschil en plaats in de kinderrij

Er is geen "ideaal" leeftijdsverschil tussen broers en zussen omdat elke leeftijdsfase gekenmerkt wordt door specifieke ontwikkelingsproblemen (Akhtar & Kramer, 1999). De oudste kinderen in het gezin gebruiken weinig geweld, omdat zij doorgaans betere verbale en probleemoplossende vaardigheden hebben ontwikkeld. Hoe kleiner het leeftijdsverschil tussen de kinderen, hoe hoger de graad van conflict en fysiek geweld. Een verklaring hiervoor is het frequenter contact tussen de kinderen. Doordat zij zich ongeveer in dezelfde leeftijdsfase bevinden, hebben zij meestal gelijke belangen, vaardigheden, mogelijkheden, vrienden en nood aan hetzelfde gemeenschappelijk goed.

Geslacht en geslachtssamenstelling

Vooreerst is het belangrijk te vermelden dat jongens meestal anders behandeld worden dan meisjes, zowel in het gezin, op school, als elders. Volgens Hoffman (1991) wordt bij meisjes afhankelijkheid bevorderd, terwijl bij jongens autonomie gestimuleerd wordt. Jongens hebben hierdoor meer neiging tot competitie. Meisjes echter hebben een grotere empathie, waardoor ze zich makkelijker aanpassen aan het niveau van jongere kinderen. Hieruit besluit men dat meisjes vaak socialer zijn dan jongens (Boer 1994). Volgens Lenie (1999) maken jongens meer ruzie op een fysiek agressieve manier, terwijl meisjes eerder verbaal ruzie maken.

Wat de oorsprong van conflicten betreft, zijn er verschillen naar geslacht waar te nemen (Roscoe, et al., 1987). Bij meisjes zullen jaloezie, sociale verlegenheid, privileges en het dragen van mekaars kledij meestal de aanleiding zijn voor conflicten. Jongens zullen eerder ruzie maken omwille van jaloezie ten opzichte van de andere.

Gemengde siblingparen zouden meer conflicten hebben dan siblings van hetzelfde geslacht (Epkins en Dedmon, 1999). Het zou hierbij vooral om een oudere zus en een jongere broer gaan, althans wat de vroege kindertijd betreft (Deater-Deckard, et al., 2002). De jongere sibling wordt tijdens een conflict vaak gedwongen of geleerd om zich op een verbaal of fysiek agressieve manier te verweren (Graham-Bermann, et al., 1994). Bij deze kinderen zullen moeders het agressieve gedrag van deze jonge kinderen bevorderen in plaats van het te beperken.

4.4.4. Andere beïnvloedende factoren

In de eerste plaats speelt de sociale positie van de familie een belangrijke rol. We bespreken hier enkel de impact van de sociaal-economische status van het gezin op de ouder-kindrelatie. Ouders die financiële en emotionele problemen hebben, zouden meer negatieve gevoelens en minder aandacht hebben voor de kinderen, waardoor er meer sprake kan zijn van een problematische ouder-kindrelatie (Crnic & Acevedo, 1995).

In de tweede plaats heeft de gezinssamenstelling een invloed op de intrafamiliale relaties. Hier hebben we specifieke aandacht voor éénoudergezinnen. Er werd echter weinig onderzoek gedaan naar siblingrelaties in éénoudergezinnen. Volgens Dunn (2002) hebben gescheiden ouders vaak te weinig autoriteit. Toch blijkt de relatie tussen de alleenstaande ouder en de kinderen vriendelijk en rustig, omdat er geen problemen zijn met een partner. Alleenstaande ouders hebben desondanks

minder controle en supervisie over de kinderen, doordat zij toenemende familiale en organisatorische stress ervaren (Cox & Harter, 2003).

Uit onderzoek van Deater-Deckard, Dunn en Lussier (2002) bleek dat kinderen die bij een alleenstaande moeder wonen, een meer conflictueuze relatie hebben met elkaar dan kinderen die bij hun beide ouders wonen. De onderzoekers formuleerden enkele mogelijke verklaringen voor deze bevinding. In de eerste plaats hebben kinderen uit gezinnen waar de ouders recentelijk gescheiden zijn, meestal vrij recent situaties meegemaakt waarin ernstige vormen van ouderlijk conflict voorkwamen. Toch bestaat er enige twijfel over deze verklaring, omdat verschillende kinderen uit het onderzoek nooit bij beide ouders hadden gewoond en omdat sommigen weinig ouderlijke conflicten hadden waargenomen. Ten tweede ervaren alleenstaande moeders meer stress en hebben zij meer socio-economische problemen. Een derde verklaring is het tekort aan andere inwonende volwassenen, die kunnen helpen bij huishoudelijke taken en kinderopvang. Deze taken brengen veel stress met zich mee en vaak komt de moeder tijd tekort.

5. Kritische bemerkingen

Het model van Hoffman en Edwards geeft een duidelijk overzicht van de factoren die een invloed hebben op intrafamiliale relaties. Wij hebben ons hier vooral toegespitst op die factoren die een negatieve impact hebben op de siblingrelatie. Al snel werd duidelijk dat het model niet volledig was en kon aangevuld worden met resultaten van andere onderzoeken en studies. Toch merken we nog enkele leemtes op. Vooral wat de gezinssamenstelling betreft werd er weinig onderzoek verricht. Naar onze mening zou er ook meer aandacht mogen zijn voor de leeftijdsverschillen tussen de siblings en de invloed daarvan op siblingrelaties.

Hoofdstuk 2: Onderzoeksrapport

Inleiding

'Beweging tegen geweld – vzw Zijn' heeft bij Wetenschapswinkel VUB een thesisaanvraag ingediend met betrekking tot siblingconflicten en/of siblinggeweld.

De vzw wil vooral preventief optreden tegen elke vorm van geweld en misbruik binnen een vertrouwensrelatie. Daarbij staan hoofdzakelijk het verwerven van inzicht, attitudeverandering en het versterken van waardenbesef bij de bevolking en de hulpverlening centraal (Beweging tegen geweld – vzw Zijn, s.d.).

De laatste jaren wordt vzw Zijn geconfronteerd met ernstige vormen van geweld tussen broers en zussen. Men heeft daarom een voorstel tot onderzoek ingediend bij de Wetenschapswinkel aan de VUB. Vanuit de vzw haar preventieve visie hebben we ervoor gekozen om ons in deze verhandeling te beperken tot siblingconflict. Het is belangrijk te weten wanneer conflicten tussen broers en zussen uit de hand dreigen te lopen, vooral om tijdig te kunnen ingrijpen. Zo kan men (verder) geweld meestal vermijden.

Bovendien werd in Vlaanderen weinig onderzoek gedaan naar siblingconflict. Daarom hebben we, in samenspraak met vzw Zijn, een vergelijkend kwantitatief onderzoek opgezet met als belangrijkste doelstelling een algemeen beeld te vormen van de mate waarin en onder welke vormen siblingconflicten voorkomen. We zullen ook nagaan of het geslacht en de leeftijd van de siblings de vormen van conflict beïnvloeden.

1. Onderzoeksopzet

1.1. Probleemstelling

Met dit onderzoek willen we een beeld weergeven van de siblingrelatie bij adolescenten. We willen meer specifiek nagaan hoe vaak siblingconflicten voorkomen. Daarbij gaan we de verschillende vormen van conflict na, waarbij we rekening houden met de leeftijd en het geslacht van de siblings.

1.2. Onderzoeksvragen

Dit onderzoek bestaat uit vijf delen:

1. de relatie tussen siblings
2. de prevalentie van siblingconflicten
3. de verschillende vormen van siblingconflicten
4. de samenhang van de leeftijd van de siblings enerzijds en de prevalentie en de vormen van siblingconflicten anderzijds.
5. de samenhang van het geslacht van de siblings met de prevalentie en de vormen van siblingconflicten.

Deze onderverdeling betreft vijf onderzoeksvragen, waarvan sommige geïllustreerd met een hypothese.

1. Welke interacties kenmerken de siblingrelaties bij jongeren in de adolescentieperiode?
2. Hoe vaak komen siblingconflicten voor bij jongeren in de adolescentieperiode?
  - Wat is de frequentie van deze conflicten voor vroeg - adolescenten (dat wil zeggen van 12 tot 14 jaar¹)?
  - Wat is de frequentie van deze conflicten voor midden - adolescenten (dat wil zeggen van 16 tot 18 jaar)?
  - Wat is de frequentie van deze conflicten voor laat - adolescenten (dat wil zeggen van 21 tot 25 jaar)?
3. Onder welke vormen komen siblingconflicten voor in de adolescentieperiode?
  - Wat zijn de conflictvormen bij vroeg - adolescenten?
  - Wat zijn de conflictvormen bij midden - adolescenten?
  - Wat zijn de conflictvormen bij laat - adolescenten?
4. Bestaat er een samenhang tussen de leeftijd van de respondenten en/of hun siblings en de prevalentie en de verschillende vormen van siblingconflicten? Uit de literatuur kunnen we twee stellingen formuleren die een antwoord geven op deze onderzoeksvraag. Ten eerste zullen siblings minder ruzie maken naarmate ze ouder worden (Célestin-Westreich, 1999). Ten tweede gebruiken de oudere kinderen in een gezin minder geweld omdat zij doorgaans betere verbale probleemoplossende vaardigheden hebben ontwikkeld (Akhtar & Kramer, 1999).
5. Bestaat er een samenhang tussen het geslacht van de respondenten en/of hun siblings en de prevalentie en de verschillende vormen van siblingconflicten? Bij deze onderzoeksvraag formuleren we ook twee hypothesen. In de eerste plaats komen fysieke conflicten meer voor bij jongens onderling dan bij meisjes (Lenie, 1999). Ten tweede hebben siblings van hetzelfde geslacht meer conflicten dan siblings van het verschillende geslacht (Epkins en Dedmon, 1999).

---

¹ In het kader van dit onderzoek werden de leeftijdsgroepen afgebakend om eventuele verschillen te kunnen duiden. In de praktijk vloeien deze adolescentieperiodes in mekaar over.

In dit onderzoek zouden we naast de onafhankelijke variabelen leeftijd en geslacht ook de samenhang tussen siblingconflict en één -of tweeoudergezinnen onderzoeken. Deze variabelen hebben we echter niet kunnen integreren in het onderzoek, omdat we onvoldoende respondenten uit éénoudergezinnen hebben kunnen bereiken.

2. Opzet en uitvoering van het onderzoek

2.1. Keuze van onderzoekseenheden

Voor dit onderzoek hebben we zowel ASO leerlingen in Leuven, als licentiaatstudenten aan de VUB bevroegd. Om voldoende leerlingen uit het ASO te kunnen bereiken, hebben we zowel telefonisch als schriftelijk contact opgenomen met alle Leuvense scholen die ASO-richtingen hebben. Twee scholen, het Koninklijk Atheneum De Ring en het Heilige Drievuldigheidscollege, hebben positief op onze vraag gereageerd. In het K.A. De Ring werden leerlingen uit de eerste graad ASO gevraagd onze vragenlijst in te vullen. In het Heilige Drievuldigheidscollege ging het om leerlingen uit de derde graad ASO. Deze verdeling werd door de scholen zelf aangevraagd, wegens andere activiteiten met leerlingen uit een andere graad.

De studenten aan de VUB werden ad random bevroegd. Studenten werden in aula's en op de campus aangesproken en hebben volledig vrijwillig de vragenlijsten ingevuld.

Om een beeld te vormen over conflicten tussen broers en zussen hebben we per leeftijdsgroep een 100-tal vragenlijsten afgenomen. In totaal hebben we 269 vragenlijsten gebruikt in onze analyses. De overige vragenlijsten waren niet van toepassing omdat deze jongeren de vragen beantwoordden voor de relatie met een stief –of halfbroer/zus of omdat het om tweelingen ging.

2.2. Beschrijving en verantwoording van de onderzoeksmethoden

Om dit onderzoek uit te werken, hebben we voor een kwantitatieve methode gekozen. We hebben vroege -en midden - adolescenten uit de eerste en de derde graad ASO in de regio Leuven en laat - adolescenten uit de eerste licentie aan de VUB bevroegd aan de hand van een vragenlijst² met gesloten vragen. Het spreekt voor zich dat de enquête anoniem is gebleven.

Enquêtes blijken minder gevoelig voor sociale wenselijkheid. Het nadeel is echter dat men geen controle heeft op de correctheid van de antwoorden. (Baarda & De Goede, 2001). Toch hebben we de voorkeur gegeven aan deze methode, omdat we zo op een snelle manier vele respondenten hebben kunnen bereiken.

---

² Voor de volledige vragenlijst verwijzen we naar bijlage 1.

Naast enkele vragen over de demografische gegevens en de vrijetijdsbesteding van de jongeren, werden er nog drie andere vragenlijsten geïntegreerd in de enquête. We bespreken elke vragenlijst afzonderlijk.

2.2.1. Sibling Inventory of Differential Experience (SIDE)

Deze vragenlijst heeft als doel de verschillende ervaringen van siblings in het gezin na te gaan (Dunn & Plomin, 1990). Invloeden van ouders en siblings kunnen met deze vragenlijst onderzocht worden. In het kader van ons onderzoek hebben we enkel de vragen die peilen naar de interactie tussen siblings geïntegreerd. Deze lijst is bedoeld voor volwassenen die terugblikken op hun jeugd jaren met hun broers en zussen. In ons onderzoek werden de vragen ingevuld door respondenten met betrekking tot hun hedendaagse relatie met een sibling.

Over deze schaal hebben we weinig literatuur teruggevonden. Toch hebben we ze gebruikt, omdat de vragen zeer interessant leken voor ons onderzoek. Enkel in de Nederlandse vertaling van het boek³ van Dunn en Plomin hebben we meer uitleg gevonden. Er staat onder meer hoe de schaal verwerkt kan worden en wat de oorspronkelijke gemiddelde scores zijn.

Tabel 1: Bestaande subschalen en de algemene gemiddelde scores

Subschaal	Algemeen gemiddelde score
Bezorgdheid	2.6
Afgunst	3.0
Genegenheid	3.1
Onenigheid	2.9

2.2.2. Gezinsklimaatsschaal (GKS-II)

Met deze schaal willen we nagaan of het gezin een rol speelt binnen de siblingrelatie (Jansma & de Coole, 1996). Op die manier kunnen we achterhalen of er een samenhang bestaat tussen het gezinsklimaat en de siblingrelatie. Er worden vijf belangrijke gebieden onderzocht:

1. de transactionele patronen van het gezin
2. de ontwikkelingsfase van het gezin
3. de gezinsbelasting en draagkracht
4. de subjectieve realiteit van het gezin
5. het aangemelde probleem van het kind als een reflectie van het disfunctioneren van het gezin.

Het gezinsklimaat is in zeven schalen geoperationaliseerd in de GKS-II. Per schaal zijn er 11 vragen zodat dit een totaal van 77 vragen geeft.

---

³ Het originele boek hebben we niet gevonden in België. De titel van het boek is: '*Seperate lives – Why siblings are so different*'.

Tabel 2: De schalen en hun omschrijving (Jansma & de Coole, 1996, pg 9.)

Schaal	Omschrijving
1. Cohesie	De betrokkenheid van de gezinsleden op elkaar
2. Expressiviteit	De mogelijkheid om in het gezin gevoelens en meningen openlijk en direct te uiten
3. Conflict	Het uiten van boosheid en agressie binnen het gezin
4. Organisatie	De regels, taken en plichten zoals die binnen het gezin gehanteerd worden
5. Controle	De controlerende functie van de gezinsleden ten opzichte van elkaar
6. Normen	De mening van de gezinsleden met betrekking tot normen en waarden
7. Sociale oriëntatie	De betrokkenheid van de gezinsleden op de sociale omgeving

Met deze gezinsklimaatsschaal is het oorspronkelijk de bedoeling om zowel de ouders als de kinderen van het gezin te bevragen. Zo komt men tot een algemeen beeld over het gezin. Wij hebben enkel de jongeren van onze doelgroep bevroegd. Toch hebben we deze schaal geïntegreerd in onze enquête, omdat we vooral de mening en de beleving van de jongeren over de gezinssituatie belangrijk vinden.

2.2.3. Eigen vragenlijst

Om nog meer inzicht te krijgen in de siblingrelatie hebben we een nieuwe vragenlijst ontwikkeld. Met deze schaal kunnen we nagaan welke aspecten veel of weinig aan bod komen. Onze vragenlijst bestaat uit vier schalen:

1. Steunschaal: de mate waarin steun aan bod komt. Deze schaal omvat negen items.
2. Vechtschaal: de mate waarin de siblings vechten. Deze schaal omvat vijf items.
3. Vriendschapsschaal: de mate van vriendschap. Deze schaal omvat vier items.
4. Ruzieschaal: de mate van ruzie en het oplossen van conflict. Deze schaal omvat zeven items.

In totaal omvat onze vragenlijst 26 vragen. De interne consistentie van de schalen wordt weergegeven in tabel 3.

Tabel 3: De interne consistentie per schaal

Schaal	Interne consistentie (Cronbach's Alpha)
Steun	.906
Vechten	.878
Vriendschap	.774
Ruzie	.617

Voor een gedetailleerde weergave van de items per schaal en hun totale correlatie verwijzen we naar bijlage 2.

2.2.4. Opmerking

In de literatuur hebben we meermaals gelezen dat de meeste kinderen en jongeren vooral contact hebben met de sibling die het dichtst bij hen aansluit wat leeftijd betreft. Daarnaast hebben we gemerkt dat bij de meeste studies de relatie tussen siblings met gemiddeld twee jaar leeftijdsverschil onderzocht werd. Vandaar dat we de respondenten hebben gevraagd de vragenlijst in te vullen voor de relatie met een broer of zus die het dichtst bij hen aansluit wat leeftijd betreft. Met het aantal jaren leeftijdsverschil wordt geen rekening gehouden in dit onderzoek. We hebben wel in acht genomen of de gekozen sibling ouder of jonger is dan de respondent.

2.3. Statistische methodes

In de eerste plaats hebben we enkele variabelen samengesteld. Een overzicht van de samenstelling van deze variabelen wordt in onderstaande tabel weergegeven. Per variabele wordt ook de gebruikte analysemethode genoteerd.

Tabel 4: Samengestelde variabelen

Naam variabele	Samenstelling	Berekening	significantie verschillen tussen groepen
Geslacht siblingpaar	Geslacht respondent + geslacht sibling	One-Way ANOVA	
Geslachtsamenstelling siblingpaar	Gelijk geslacht (1) + verschillend geslacht (2)	T-Test	
Leeftijdsverhouding siblingpaar	Leeftijd respondent (graad) + leeftijdverhouding sibling (ouder/jonger)	One-Way ANOVA	
Leeftijdsverhouding en geslacht siblingpaar	Leeftijd respondent (graad) + leeftijdverhouding sibling (ouder/jonger) + geslacht sibling	One-Way ANOVA	

One-Way ANOVA en de T-TEST worden hier gebruikt om de eventuele significante verschillen tussen groepen weer te geven. Bij de One-Way ANOVA (p) hebben we gebruik gemaakt van de Scheffe Post Hoc methode, omdat deze op een zeer strikte manier een duidelijk overzicht geeft van significante verschillen. Voor elke variabele werden deze berekeningen gemaakt per subschaal. De resultaten worden in het volgende hoofdstuk besproken.

Om de verbanden tussen de subschalen te meten, hebben we gebruik gemaakt van de Pearson's correlatiecoëfficiënt (r). Met behulp van deze methode kunnen we de sterkte, de significantie en de richting van het verband berekenen. Deze resultaten worden ook nader toegelicht in het volgende hoofdstuk.

Voor de verwerking van de resultaten werden enkel de gegevens van respondenten geanalyseerd die een oudere of een jongere sibling hebben. Tweelingen werden niet meegerekend, omdat deze groep te klein was en een tweelingrelatie heel specifiek is, vergeleken met andere siblingrelaties. Er waren van de 284 respondenten slechts 15 respondenten met een tweelingzus -of broer. In totaal hebben we dus 269 vragenlijsten geanalyseerd.

Hoofdstuk 3: Resultaten

Vooraleer we de resultaten van ons onderzoek bespreken, is het belangrijk even stil te staan bij enkele problemen die we hebben ondervonden met de interne consistentie van de bestaande schalen die we voor dit onderzoek hebben gebruikt.

1. Interne consistentie van de schalen

1.1. Sibling Inventory of Differential Experience (SIDE)

Wanneer we de resultaten van deze subschalen bekeken voor onze populatie, werd al snel duidelijk dat deze onderverdeling van schalen niet opging voor onze doelgroep. De interne consistentie was veel te laag voor elke subschaal en verschillende items moesten gehercodeerd worden, terwijl dit voor de oorspronkelijke schalen niet moest.

We hebben de verschillende items van deze vragenlijst via factoranalyse opnieuw samengesteld tot andere subschalen. Wat het item 'jaloezie' betreft, hebben we nog enkele specifieke vragen bijgezocht. Dankzij deze vragen verhoogde de interne consistentie van die subschaal met $p = .164$. Voor een uitgebreid overzicht van de interne consistentie van deze nieuwe schalen verwijzen we naar bijlage 3. Uiteindelijk hebben we drie items weggelaten, zijnde 'vertrouwen', 'mekaar teleurstellen' en 'steun geven aan mekaar', omdat deze items de interne consistentie van de subschalen negatief beïnvloedden.

Tabel 1: De (nieuwe) subschalen en hun interne consistentie

Subschaal	Interne consistentie (Cronbach's Alpha)
Helpen	.736
Jaloezie	.741
Negatieve gevoelens	.594

1.2. Gezinsklimaatsschaal (GKS-II)

Bij de berekening van de interne consistentie van de subschalen van de GKS-II voor onze doelgroep, zijn we op een aantal problemen gestuit. Vooreerst bleek de interne consistentie zeer laag voor de meeste subschalen. Ten tweede waren enkele vragen per subschaal onvolledig ingevuld door de respondenten en ten derde bekwamen we een hogere interne consistentie van sommige subschalen wanneer we enkele vragen weglieten. Met de items die we weglieten voor bestaande subschalen van de GKS-II, hebben we nieuwe subschalen samengesteld. In totaal waren er 18 items die niet bij een subschaal konden gevoegd worden, omdat zij een negatieve invloed hadden op de interne consistentie van de nieuwe subschalen. Daarom hebben we besloten deze items weg te laten bij de berekening van onze resultaten. Voor een overzicht van de herwerkte en

de nieuwe subschalen, die werden samengesteld aan de hand van de vragen van de GKS-II, verwijzen we naar bijlage 4.

Tabel 2: (Nieuwe) subschalen en hun interne consistentie

Subschaal	Interne consistentie (Cronbach's Alpha)
Cohesie	.687
Conflict	.702
Organisatie	.633
Controle	.643
Normen	.661
Gesprekken	.698
Vrijetijd	.582

2. De samenhang tussen het gezinsklimaat en de relatie tussen siblings

We hebben de GKS-II gebruikt voor dit onderzoek om na te gaan of er eventueel een verband zou bestaan tussen het algemene gezinsklimaat en de verschillende andere aspecten van de siblingrelatie. Aangezien deze schaal van toepassing is voor het hele gezin en niet enkel voor de siblingrelatie, zullen we de opvallendste resultaten voor de subschalen hier bespreken. Voor meer informatie over de gemiddelde scores en volledige prevalentietabellen van deze schalen, verwijzen we naar bijlage 5.

Tabel 3: Prevalentie van cohesie in het gezin

Cohesieschaal ($\alpha = .704$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Goed opschieten	74.3	25.7	16	1.26
Onvoorwaardelijke steun	81.5	18.5	9	1.18
Fijn om feestdagen te vieren	85.8	14.2	8	1.14
Energie in wat we thuis doen	67.7	32.3	12	1.32
Zoveel mogelijk samen doen	38.8	61.2	11	1.61
Voor iedereen genoeg tijd	83.1	16.9	9	1.17
Veel steun en hulp	87.2	12.8	11	1.13

Voor de cohesieschaal valt het op dat er over de hele onderzochte populatie sprake is van onderlinge cohesie ($M = 1.31$). Dit wil zeggen dat de gezinnen van de respondenten over het algemeen een vrij sterke samenhang vertonen. Gezinsleden blijken hierbij goed met mekaar op te schieten, elkaar onvoorwaardelijk te steunen, veel steun en hulp te bieden, voor iedereen voldoende tijd te hebben en feestdagen graag samen te vieren. Toch valt het op dat ongeveer 60% van de respondenten vindt dat er niet veel samen gedaan moet worden binnen het gezin. We vermoeden dat deze stelling te maken heeft met de behoefte aan vrijheid en onafhankelijkheid van adolescenten.

De cohesieschaal vertoont onderlinge correlaties met andere subschalen die gebruikt werden voor dit onderzoek. Alle correlaties zijn sterk significant ($p < 0.000$). In de eerste plaats is er een positief verband tussen de cohesieschaal en alle andere subschalen van de GKS-II. Er is vooral een sterk verband ($r = 0.544$) met de vrijetijdsschaal. Naarmate er een betere onderlinge samenhang tussen de gezinsleden is, zullen gezinsleden ook meer vrijetijd samen doorbrengen. Enkel voor de conflictschaal is er sprake van een negatieve samenhang. Hoe meer cohesie het gezin vertoont, hoe minder conflicten er zijn ($r = -0.409$). In de tweede plaats zijn er twee opvallende negatieve verbanden⁴ tussen de cohesieschaal en de steunschaal en de vriendelijkheidschaal. Dat wil zeggen dat naarmate er meer cohesie is in het gezin, siblings mekaar meer steunen ($r = -0.447$, $p = 0.000$). Daarnaast zou er dan ook meer sprake zijn van vriendschap tussen de siblings ($r = -0.459$, $p = 0.000$).

Tabel 4: Prevalentie van conflict in het gezin

Conflictschaal ($\alpha = .703$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Veel ruzie	24.5	75.5	16	1.75
Schelden	66.2	33.8	9	1.34
Ruzie bij naar bed gaan	28.4	71.6	12	1.72
Dagelijkse kleine conflicten	66.3	33.7	11	1.34
Zo kwaad dat men met dingen gaat gooien	29.0	71.0	7	1.71

De conflictschaal geeft weer in hoeverre algemene vormen van conflict voorkomen in het gezin. Dit gaat van schelden en ruzie maken tot elkaar een tik geven en met zaken gooien. Vooral schelden en dagelijkse conflicten worden door ongeveer 66% van de respondenten gerapporteerd. Het is echter opvallend dat de meeste respondenten (tussen 70% en 75,5%) beweren weinig ruzie te maken, met dingen te gooien wanneer men kwaad is en geen ruzie te maken bij het naar bed gaan. We stellen hierbij vast dat adolescenten dagelijkse conflicten onderscheiden van effectieve ruzie. Gemiddeld bedraagt de score op deze schaal 1.53, wat wil zeggen dat er geen sprake is van veel conflict, maar ook niet van heel weinig conflict in het gezin.

Volgens de berekende correlaties is er sprake van een minder georganiseerd gezin wanneer er meer conflicten zijn ($r = -0.361$, $p = 0.000$). Ook met de ruzieschaal en de vechtschaal vertoont de conflictschaal een negatieve samenhang⁵. Naarmate er meer conflict is in het gezin, hebben siblings meer ruzie ($r = -0.460$, $p = 0.000$) en zullen ze meer vechten ($r = -0.443$, $p = 0.000$).

⁴ Deze verbanden zijn negatief omdat de antwoordscores voor de schalen verschillend zijn. Hoe hoger de score op de cohesieschaal, hoe minder cohesie. Bij de steunschaal en de vriendschapsschaal geldt het omgekeerde. Hoe hoger de score, hoe meer steun/vriendschap.

⁵ Deze negatieve samenhang kunnen we opnieuw verklaren doordat de scores op de schalen verschillend zijn. Hoe hoger de score op de conflictschaal, hoe minder sprake van conflict. Voor de ruzie –en vechtschaal geldt dat er meer ruzie is en gevochten wordt, wanneer de score op deze schalen hoger is.

Tabel 5: Prevalentie van de organisatie binnen een gezin

Organisatieschaal ($\alpha = .634$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Op tijd komen	81.7	18.3	6	1.18
Iedereen op tijd aan tafel	27.8	72.2	6	1.72

De scores op de organisatieschaal tonen aan dat er gemiddeld voor de onderzochte populatie sprake is van een eerder matige organisatie in het gezin ($M = 1.46$). Het is vooral opvallend dat meer dan 80% van de jongeren rapporteert dat het gezin ervoor zorgt ergens op tijd te komen, maar anderzijds rapporteert iets meer dan 70% van de respondenten dat er altijd leden van het gezin te laat aan tafel komen. Dit is een opvallende bevinding, aangezien het hier tweemaal over 'op tijd komen' gaat.

Naarmate er meer organisatie is in het gezin, is er ook meer controle binnen het gezin ($r = 0.460$, $p = 0.000$). Hetzelfde geldt voor de normenschaal. Hoe beter de organisatie, hoe meer geldende normen binnen het gezin ($r = 0.414$, $p = 0.000$).

Tabel 6: Prevalentie van de controle binnen een gezin

Controleschaal ($\alpha = .646$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Aan afspraken houden	79.6	20.4	14	1.20
Er wordt op gelet dat iedereen zich aan de afspraken houdt	74.0	26.0	11	1.26

Wat de controleschaal betreft, zien we enkele opvallendheden. Meer dan 70% van de jongeren rapporteren dat gezinsleden zich aan de afspraken (moeten) houden thuis en dat er op wordt gelet dat iedereen zich aan de afspraken houdt. Over het algemeen blijkt de controle binnen de gezinnen van de bevroegde jongeren matig tot goed te zijn.

Het is opvallend dat naarmate er meer controle is er ook meer geldende normen zijn. Dit verband is vrij sterk ($r = 0.618$, $p = 0.000$).

Tabel 7: Prevalentie van de normen binnen een gezin

Normenschaal ($\alpha = .665$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Iets voor anderen doen	79.5	20.5	10	1.20
Erg wanneer iemand liegt	75.6	24.4	11	1.24
Ouders weten wat beste is voor kinderen	72.6	27.4	10	1.27
Belangrijk heel goede prestaties te leveren	77.0	23.0	12	1.23
Belangrijk om vooruit te komen in het leven	87.3	12.7	10	1.13

De gemiddelde score voor de normenschaal bedraagt 1.31. Dit is een vrij goede score, wat wil zeggen dat er in de gezinnen van de bevroegde jongeren vrij veel geldende normen zijn. Daarbij valt het op dat meer dan 75% van de jongeren beweert dat er in hun gezin 'iets voor de anderen gedaan wordt', 'het erg is wanneer iemand liegt', 'ouders weten wat het beste is voor hun kind' en 'het belangrijk is heel goede prestaties te leveren'. In meer dan 87% van de gezinnen is het belangrijk om vooruit te komen in het leven, althans volgens de bevroegde jongeren.

Tabel 8: Prevalentie van de gesprekken binnen een gezin

Gespreksschaal ($\alpha = .697$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Over bepaalde zaken nooit praten	35.5	64.5	7	1.65
Op letten aan mekaar vertellen	39.5	60.5	8	1.61
Spontane gesprekken	76.7	23.3	7	1.23
Vertellen dagactiviteiten	78.0	22.0	5	1.22

Binnen de gezinnen van de bevroegde jongeren is er eerder sprake van een matige score voor de gespreksschaal ($M = 1.47$). Het is opvallend dat meer dan 75% van de jongeren rapporteert dat er binnen het gezin dagelijks spontane gesprekken plaatsvinden en dat er steeds verteld wordt over de dagactiviteiten. Toch wordt over bepaalde zaken nooit gepraat in het gezin en let men er niet op om elkaar belangrijke dingen te vertellen.

Voor deze schaal merken we een positief verband met de vrijetijdsschaal ($r = 0.364$, $p = 0.000$).

Tabel 9: Prevalentie van de omgang in de vrijetijd tussen gezinsleden

Vrijetijdsschaal ($\alpha = .559$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Weggaan	80.8	19.2	4	1.19
Veel vrijetijdsbesteding	86.3	13.7	6	1.14
Iedereen hobby's	70.9	29.1	4	1.29
Vrij actief	88.2	11.8	23	1.12

De vrijetijdsschaal geeft een beter beeld van de manier waarop gezinsleden met mekaar omgaan tijdens vrijetijdsmomenten. Ongeveer in 80% van de gezinnen wordt verteld waar de gezinsleden naartoe gaan wanneer ze het huis verlaten. In bijna 88% van de gevallen blijken de gezinsleden vrij actief en iets meer dan 86% van de respondenten rapporteert dat er veel aan vrijetijdsbesteding wordt gedaan. Deze bewering wordt versterkt door het feit dat bijna 71% van de jongeren rapporteert dat iedereen in het gezin hobby's heeft.

Naast deze opvallende scores blijkt er ook een negatief verband⁶ te bestaan tussen de onderlinge omgang van gezinsleden in hun vrijetijd en de steun en de vriendschap tussen siblings. Naarmate er een meer positieve omgang is tussen de gezinsleden, zullen siblings meer steun bieden aan

⁶ Dit verband is negatief doordat de scores voor de schalen verschillend zijn. Hoe hoger de score op de vrijetijdsschaal, hoe minder gezinsleden op een positieve manier omgaan met elkaar. Bij de steun – en vriendschapsschaal geldt het omgekeerde. Hoe hoger de score, hoe meer sprake van steun en vriendschap.

mekaar ($r = -0.358$, $p = 0.000$) en meer vriendschappelijk met mekaar omgaan ($r = -0.306$, $p = 0.000$).

3. Analyses volgens onderzoeksvragen

In totaal hebben 137 jongens en 132 meisjes de vragenlijst voor deze studie ingevuld. De groepen waren ongeveer gelijk verdeeld voor de verschillende adolescentieperiodes. Om een duidelijker beeld te krijgen van de siblingparen die werden bevraagd, hebben we in de tabel hieronder de frequenties van het aantal broers en zussen per graad en per geslacht van de respondenten weergegeven.

Tabel 10: Bevraagde siblingparen

	Oudere broer	Oudere zus	Jongere broer	Jongere zus	Totaal
Jongens in eerste graad	19	8	10	13	50
Jongens in derde graad	20	7	14	5	46
Jongens in licentie	9	6	9	17	41
Meisje in eerste graad	18	11	8	8	45
Meisje in derde graad	9	8	13	12	42
Meisje in licentie	13	14	10	8	45
Totaal	88	54	64	63	269

Hierbij valt het op dat de meeste respondenten hun relatie met een broer bespreken. Daarbij zien we in totaal 142 koppels van hetzelfde geslacht en 127 koppels van een verschillend geslacht.

3.1. Kenmerkende interacties tussen adolescenten en hun siblings.

Met onze vragenlijst hebben we niet enkel conflicten tussen broers en zussen bevraagd. Ook algemene kenmerken van de siblinginteracties kwamen aan bod. We bespreken hier de opvallendste verschillen tussen de adolescentengroepen. Conflicten worden hier niet besproken, omdat ze in de volgende paragraaf aan bod komen. Achtereenvolgens zullen we mate van hulp, de mate van steun en van vriendschap bespreken.

Vooreerst is er de hulpschaal. De verschillende items van deze schaal gaan na in hoeverre er sprake is van onderlinge bezorgdheid, verantwoordelijkheid en positieve gevoelens tussen broers en zussen. De gemiddelde score voor deze schaal ($M = 3.10$) verklaart dat de meeste respondenten vinden dat de hulp in hun relatie met een broer of zus eerder gelijkmatig is, al wijkt de score hier wat af en blijkt de sibling een beetje minder hulp te bieden dan de respondent zelf. Voor sommige items van deze schaal zijn er enkele opvallendheden waarneembaar.

Bijna 41% van de laat – adolescenten met een jongere sibling vindt dat de sibling iets minder helpt bij het slagen van de ander, zoals bijvoorbeeld het volbrengen van een moeilijke schooltaak. Dit is meteen 40% van alle respondenten die akkoord gaan met deze stelling. Van de vroeg – adolescenten vindt bijna 34% dat de oudere sibling iets meer verantwoordelijkheid op zich neemt. Dit geldt eveneens voor de andere adolescentengroepen, al daalt het percentage naarmate de bevroegde adolescenten ouder worden (28% en 26%). Hierbij is het vooral opvallend dat adolescenten die de oudste zijn ook vinden dat hun broer of zus minder verantwoordelijkheid op zich neemt. Ongeveer 69% van de vroeg – adolescenten beaamt deze stelling. Daarbij vindt 33% van de respondenten dat de sibling véél minder verantwoordelijkheid draagt binnen de relatie. Bij de laat – adolescenten gaat het om bijna 48% van de respondenten die vindt dat de sibling iets minder verantwoordelijk is.

Voor alle groepen blijken de respondenten en hun siblings mekaar eerder in gelijke mate hulp te bieden. Toch is er volgens de One-Way ANOVA analyse een significant verschil ($p= 0.041$) tussen 'laat - adolescenten met een oudere sibling' en 'midden – adolescenten met een jongere sibling'. Respondenten van 16 tot 18 jaar zullen iets meer hulp geven aan hun sibling, terwijl de respondenten van 21 tot 25 jaar eerder hulp blijken te krijgen van hun broer of zus. Er werd nog een significant verschil ($p= 0.004$) vastgesteld voor deze schaal. 'Jongens met een zus' zouden meer hulp krijgen van hun zus en 'meisjes met een broer' zouden hun broer meer helpen.

De hulpschaal blijkt daarenboven negatief te correleren met de negatieve gevoelensschaal ($r= -0.0338$, $p= 0.000$). Dit wil zeggen dat naarmate siblings elkaar meer helpen, ze minder negatieve gevoelens zullen hebben ten opzichte van elkaar. Het omgekeerde geldt hier natuurlijk ook.

In de tweede plaats hebben we de steunschaal geanalyseerd. Deze schaal is wat aanvullend op de hulpschaal. Hier worden vooral de regelmaat van onderlinge gesprekken en de soorten steun die siblings mekaar geven, gemeten. Volgens de gemiddelde score op deze schaal ($M= 3.03$) zou er af en toe sprake zijn van steun binnen de siblingrelatie. Bij sommige items merken we echter enkele opmerkelijke resultaten. Iets meer dan 43% van de laat – adolescenten rapporteert dat ze meestal tot bijna altijd onderling begaan zijn met hun broer of zus. Ook vanaf de midden – adolescentie merken we dat respondenten meer rapporteren dat er over (school)werk gepraat wordt met siblings. Voor de gehele bevroegde populatie kunnen we daarbij nog opmerken dat er eerder weinig over conflicten wordt gepraat.

Via een One-Way ANOVA analyse hebben we enkele significante verschillen achterhaald voor deze schaal. In de eerste plaats is er minder sprake van steun in de relatie tussen 'vroeg - adolescenten en een oudere sibling' en 'laat – adolescenten en een jongere sibling' ($p= 0.046$). Daarnaast is er ook sprake van meer steun in de relatie tussen 'laat – adolescenten en een jongere sibling' vergeleken met 'midden – adolescenten en een oudere sibling' ($p= 0.016$) of 'midden – adolescenten en een jongere sibling' ($p= 0.037$). Ten derde merken we ook dat meisjes met een zus meer steun bieden aan elkaar dan jongens met een broer ($p= 0.003$).

Wat de steun tussen siblings betreft, hebben we enkele verbanden gevonden. Zo blijkt dat naarmate er meer steun is in de siblingrelatie, de vriendschap tussen de broers en zussen groter is. Dit verband is zeer sterk ($r = 0.655$, $p = 0.000$). Daarnaast zou er minder ruzie zijn ($r = -0.433$, $p = 0.000$) en minder gevochten worden ($r = -0.303$, $p = 0.000$) tussen broers en zussen, naarmate er meer steun is. Het omgekeerde geldt hier ook. Naarmate er minder steun is tussen siblings, zal er ook meer ruzie zijn en meer gevochten worden.

Als laatste is er de vriendschapsschaal. Deze schaal telt slechts vier items, die naar de gezamenlijke vrienden en activiteiten van broers en zussen meten. Het is opvallend dat de gemiddelde score ($M = 2.86$) voor deze schaal vrij laag is, wat wil zeggen dat de respondenten eerder weinig gemeenschappelijke activiteiten doen en elk aparte vrienden hebben.

Alle groepen rapporteren meestal tot bijna altijd een vriendschappelijke relatie te hebben met hun broer of zus. Vooral 93% van de laat – adolescenten met een oudere sibling en 86% van de laat – adolescenten met een jongere sibling beamen dit. Bij de andere groepen liggen de percentages niet zo hoog en moeten we vermelden dat het percentage telkens lager ligt bij adolescenten met een jongere sibling. Hieruit kunnen we opmaken dat de siblingrelatie vriendschappelijker wordt naarmate beide siblings ouder worden. In totaal blijkt slechts 7% van de respondenten een weinig vriendschappelijke relatie te hebben met hun sibling. Daarnaast beweert 68% van de respondenten geen gemeenschappelijke vrienden te hebben met zijn of haar sibling. In totaal rapporteert ongeveer 20% van de respondenten meestal tot altijd activiteiten te doen met een broer of zus, dit in vergelijking met bijna 50% van de respondenten die dit nooit of weinig doet.

Naast deze frequentieresultaten hebben we een aantal significante verschillen achterhaald via een One-Way ANOVA analyse. 'Laat – adolescenten met een oudere sibling' vertonen significant meer vriendschap in hun relatie met de sibling dan 'vroeg – adolescenten met een jongere sibling' ($p = 0.029$), 'midden – adolescenten met een oudere sibling' ($p = 0.003$) en 'midden – adolescenten met een jongere sibling' ($p = 0.004$).

Ook voor de vriendschapsschaal werd er, naar onze mening, een logisch verband gevonden. Hoe meer siblings vriendschappelijk met elkaar omgaan, hoe minder ze ruzie zullen maken ($r = -0.359$, $p = 0.000$)

Naar de relatie tussen broers en zussen werd weinig onderzoek verricht. Buhrmester en Furman (1990) beweren dat de relaties tussen broers en zussen hecht blijven in de adolescentieperiode. Onze resultaten beamen dit niet volledig, omdat de scores op de schalen eerder gemiddeld zijn. Daarmee wordt geenszins bedoeld dat er sprake is van onverschilligheid tussen de siblings, maar anderzijds kunnen we ook niet van een grote gehechtheid spreken. Vermoedelijk heeft dit te maken met de ontwikkelingsfase van de respondenten. Adolescenten hebben een sterke drang om vrij en onafhankelijk te zijn en zullen daarom minder gehechtheid ervaren en rapporteren. Toch merken we dat bijna alle groepen een hoge score toekenden aan de onderlinge vriendschap in de relatie met hun broer of zus. Ook naarmate siblings ouder worden, merken we een grotere gehechtheid. Dit wordt later besproken bij de samenhang tussen leeftijd en siblingconflicten.

3.2. Prevalentie van siblingconflict en de verschillende vormen van conflict.

In de literatuur hebben we weinig cijfers gevonden over de prevalentie van siblingconflicten. Het is ook opvallend dat er in Vlaanderen geen cijfermateriaal bekend is. Vandaar dat we in deze paragraaf een algemeen beeld willen geven van het voorkomen van conflict tussen broers en zussen bij adolescenten. We beperken ons hier niet tot één cijfer, omdat conflict een ruime benaming is voor verschillende conflictueuze interacties. Daarom bespreken we de opvallendste cijfers per schaal die een conflictvorm meet. Op die manier komen we ook meer te weten over de meest frequente conflictvormen tussen siblings.

In onze vragenlijst hadden we een extra vraag geïntegreerd die de regelmaat van meningsverschillen tussen broers en zussen meet. De antwoorden die hierop werden gegeven, staan in onderstaande tabel.

Tabel 11: Regelmaat meningsverschillen

	Nooit	Bijna nooit	Meermaals per maand	Meermaals per week	Meermaals per dag	Één keer per dag
Vroeg – adolescenten	1	11	20	27	22	14
Midden – adolescenten	2	17	28	26	5	10
Laat - adolescenten	5	41	32	8	0	0
Totaal	8	69	80	61	27	24

Het valt op dat naarmate de respondenten ouder worden, er minder sprake is van regelmatige meningsverschillen. Daarbij merken we dat slechts acht respondenten beweren nooit ruzie te maken met hun broer of zus.

Naast deze vraag hebben we ook gepeild naar het aantal gekwetsten bij een ruzie en of er ooit iemand gehospitaliseerd moest worden bij een ruzie. Uit de cijfers blijkt dat 97 personen gekwetst zijn geraakt bij een ruzie, waarvan er 16 gehospitaliseerd werden. De cijfers gaan gelijk op voor alle groepen, al merken we een lagere rapportage door laat – adolescenten voor beide vragen.

De verschillende conflictvormen hebben we gemeten aan de hand van vier schalen. De jaloezieschaal, de negatieve gevoelensschaal, de vechtschaal en de ruzieschaal. We bespreken de opvallende resultaten per schaal hieronder.

Jaloezie is heel vaak een aanleiding tot conflict tussen broers en zussen. Toch aanzien wij dit relatiekenmerk als een vorm van conflict, omdat jaloezie amper weg te denken is tussen siblings. De gemiddelde score voor deze schaal bedraagt 2.98, wat wil zeggen dat de jaloezie in de relatie tussen de bevroegde jongeren en hun siblings gelijkmatig is. Toch zou er in sommige gevallen meer sprake zijn van jaloezie langs de siblings kant. Enkel voor laat –adolescenten met een oudere sibling blijkt dat 33% van de bevroegden iets meer bewondering heeft voor zijn broer of zus, dan

omgekeerd. Ongeveer 25% van de laat – adolescenten met een jongere sibling blijkt iets meer jaloers op de sibling omwille van diens persoonlijkheid. Bij de vroeg - adolescenten is 12% iets meer jaloers op zijn sibling omwille van diens oudere leeftijd.

De negatieve gevoelenschaal meet als het ware de spanningen die kunnen bestaan tussen siblings. Het gaat van mekaar beliegen, koppig zijn en boze gevoelens hebben tot zich beter voelen, de baas spelen en vechten. Opnieuw blijkt de gemiddelde score ($M= 2.90$) voor deze schaal ongeveer gelijkmatig voor beide siblings. Dit wil zeggen dat eventuele negatieve gevoelens in de relatie van beide kanten komen. Toch merken we dat ongeveer 33% van de oudere siblings van laat – adolescenten iets minder koppig zijn dan de respondent zelf.

Ook wat 'de baas spelen' betreft, hebben we enkele opvallende frequentieresultaten opgemerkt. Vooreerst rapporteert 62.5% van de vroeg – adolescenten met een oudere sibling dat de sibling meer de baas speelt in de siblingrelatie. Van dit percentage vindt 37% dat de oudere sibling dit in sterke mate doet. Bijna 47% van de midden – adolescenten met een oudere sibling sluit zich hierbij aan en bij de laat – adolescenten met een oudere sibling gaat het nog om ongeveer 43%. We merken hier een daling naarmate de respondenten ouder worden, maar toch kunnen we stellen dat 73% van de jongeren rapporteert dat de oudere sibling de baas speelt in de relatie. Binnen de groep van respondenten, die vinden dat hun broer of zus minder de baas spelen, blijken oudere siblings eveneens te overheersen met een gelijkaardig percentage van ongeveer 72%.

We merken ook op dat vroeg – adolescenten voor 62% deel uitmaken van de groep respondenten die hun broer of zus iets beter vinden dan zichzelf. Bij de midden – adolescenten merken we het tegendeel. Zij maken voor 65% deel uit van de groep respondenten die vinden dat hun broer of zus net iets minder de beste is van de twee. Bij de laat – adolescenten vervalft dit verschil en is de verdeling egalitair.

De ruzieschaal meet in welke mate en over welke zaken er onenigheid bestaat tussen siblings. Er wordt eveneens gepeild naar de wijze waarop wordt omgegaan met conflicten. De gemiddelde score van deze schaal ($M= 2.73$) vertelt ons dat de respondenten eerder weinig tot af en toe ruzie maken met hun broer of zus. Het is daarbij opvallend dat laat – adolescenten aanzienlijk minder conflicten hebben over persoonlijke zaken dan de andere leeftijdsgroepen. Het gaat hier om bijna 64% van de laat - adolescenten. Terwijl deze stelling slechts opgaat voor 33% van de vroeg – adolescenten en voor 37.5% van de midden - adolescenten.

Zo een 65% van de laat – adolescenten zullen conflicten minder oplossen door mekaar te negeren. Dit is opnieuw aanzienlijk meer dan bij beide andere groepen. Naarmate de respondenten ouder worden, merken we ook dat ze steeds minder conflicten zullen oplossen met behulp van anderen. Daarnaast vragen 82% van de laat – adolescenten weinig of nooit aan anderen om te helpen bij het oplossen van een siblingconflict. Daarbij is het opvallend dat 72% van de midden – adolescenten meestal tot altijd ruzie maken met woorden. Bij de vroege – adolescenten gaat het om 63% en bij de laat – adolescenten gaat het slechts om 53%.

Voor deze schaal werd een verband gevonden met de vechtschaal. Naarmate broers en zussen meer ruzie maken, zouden ze ook meer vechten ($r= 0.451$, $p= 0.000$).

De vechtschaal meet de mate waarin siblings vechten. Het gaat om fysieke vormen of om het gebruiken van voorwerpen bij ruzie. Uit de gemiddelde score op deze schaal ($M = 1.80$) kunnen we afleiden dat er bijna nooit tot weinig gevochten wordt in een siblingrelatie. Vooral naarmate de respondenten ouder worden, merken we een dalende trend. Ongeveer 56% van de vroeg – adolescenten vecht bijna nooit tot weinig, terwijl het bij laat – adolescenten om 93% gaat. Hetzelfde geldt voor fysieke vormen van ruziemaken en het gebruiken van voorwerpen bij ruzie. Hierbij is het wel opvallend dat vroeg – en midden – adolescenten iets meer rapporteren dat de broer of zus meestal of bijna altijd op een fysieke manier ruzie maakt of een voorwerp gebruikt, dan dat de respondent dit zelf doet. Vermoedelijk heeft dit met sociale wenselijkheid te maken.

3.3. Samenhang tussen leeftijd en de verschillende vormen van conflict.

In de literatuur wordt er geregeld verwezen naar de invloed van de leeftijd van de siblings op de siblingrelatie. Volgens Célestin-Westreich (1999) maken siblings minder ruzie naarmate ze ouder worden. Daarnaast zouden de oudere kinderen van het gezin minder geweld gebruiken bij ruzie, omdat ze betere verbale en probleemoplossende vaardigheden hebben ontwikkeld (Akhtar & Kramer, 1999).

Eerst zullen we nagaan of er significante verschillen⁷ bestaan tussen verschillende groepen betreffende de verschillende conflictvormen. Daarna bekijken we of er verbanden zijn tussen de leeftijd van de siblingparen en de conflictvormen.

Er bestaan een aantal significante verschillen wat jaloezie in een siblingrelatie betreft, wanneer het op de leeftijd van de siblings aankomt. Vooreerst hebben de broer of zus van een 'vroeg – adolescent met een oudere sibling' iets minder jaloeziegevoelens dan 'vroeg – adolescenten met een jongere sibling' ($p = 0.000$) en 'midden – adolescenten uit de derde graad met een jongere sibling' ($p = 0.014$). In de tweede plaats zijn de siblings van de 'vroeg - adolescenten met een jongere sibling' iets meer jaloers op de ander dan 'laat - adolescenten met een oudere sibling' ($p = 0.031$) en 'laat - adolescenten met een jongere sibling' ($p = 0.026$).

Ook voor de negatieve gevoelenschaal zijn er een aantal significante verschillen. Vooreerst rapporteren 'vroeg – adolescenten met een oudere sibling' dat hun broer of zus negatievere gevoelens heeft ten opzichte van de respondent, vergeleken met de 'laat - adolescenten met een oudere sibling' ($p = 0.038$), die vinden dat dit eerder gelijk opgaat. Ten tweede hebben de broers of zussen van 'vroeg - adolescenten met een jongere sibling' iets meer negatieve gevoelens, in tegenstelling tot 'laat – adolescenten met een jongere ($p = 0.034$) of een oudere sibling ($p = 0.010$)'.

---

⁷ Deze verschillen werden steeds berekend aan de hand van een One-Way ANOVA analyse

Ook wat de conflictvorm 'ruzie' betreft, merken we enkele significante verschillen op. 'Laat – adolescenten met een oudere sibling' blijken minder ruzie te maken dan 'vroeg – adolescenten met een oudere sibling' ($p = 0.005$), 'vroeg – adolescenten met een jongere sibling' ($p = 0.031$), 'midden – adolescenten met een jongere sibling' ($p = 0.018$) en 'midden – adolescenten met een oudere sibling' ($p = 0.026$).

Voor de vechtschaal werden ook een aantal significante verschillen bekomen via een One-Way ANOVA analyse. Vooreerst blijkt dat 'vroeg – adolescenten met een oudere sibling' meer vechten dan 'laat – adolescenten met een jongere ($p = 0.000$) of een oudere sibling ($p = 0.000$)'. In de tweede plaats vechten 'vroeg – adolescenten met een jongere sibling' meer dan 'midden – adolescenten met een oudere sibling' ($p = 0.032$) en 'laat – adolescenten met een jongere ($p = 0.000$) of een oudere sibling ($p = 0.000$)'. Ten derde merken we dat 'midden – adolescenten met een oudere sibling' meer vechten dan 'laat – adolescenten met een jongere ($p = 0.000$) of een oudere sibling ($p = 0.000$)'.

Enkel wat de vechtschaal betreft, hebben we een significant negatief verband gevonden met de leeftijd van het siblingpaar ($r = -0.437$, $p = 0.000$). Dat wil zeggen dat naarmate het siblingpaar ouder wordt, er minder gevochten zal worden bij een conflict.

Samengevat kunnen we stellen dat de laat – adolescenten steeds minder vechten, ruzie maken, jaloers zijn en negatieve gevoelens ondervinden in hun relatie met een broer of zus dan de andere adolescentengroepen. Bij andere significante verschillen tussen de groepen merken we dat adolescenten met een jongere sibling meer soorten conflicten rapporteren waarbij de sibling meer inbreng heeft dan bij groepen waar het om een oudere sibling gaat. Hieruit kunnen we vaststellen dat de hypothese 'oudere kinderen gebruiken minder geweld' vermoedelijk opgaat voor onze populatie. We maken hierbij de kanttekening dat we slechts enkele vormen van geweld hebben onderzocht en dat we ons voor deze hypothese hebben gebaseerd op de resultaten voor de vechtschaal. De eerste hypothese die we hebben geformuleerd geldt volledig voor onze respondenten. Naarmate siblings ouder worden maken ze minder ruzie.

3.4. Samenhang tussen geslacht en de verschillende conflictvormen.

Voor de samenhang tussen geslacht en conflict hebben we twee hypothesen geformuleerd. In de eerste plaats zouden fysieke vormen van conflict meer voorkomen bij jongens dan bij meisjes (Lenie, 1999). In de tweede plaats zouden siblings van hetzelfde geslacht meer conflicten hebben dan siblings van een verschillend geslacht (Epkins & Dedmon, 1999).

Wat de fysieke vormen van conflict betreft, hebben we gezocht naar significante verschillen tussen de mogelijke geslachtssamenstellingen van het siblingpaar met een T-test analyse en een One-Way ANOVA analyse met Scheffe. Toch zijn we niet tot significante verschillen gekomen. Enkel voor de leeftijd (ouder of jonger) en het geslacht van de sibling van de respondenten hebben we enkele significante verschillen opgemerkt die we hieronder bespreken. Het geslacht van de respondenten

is hierbij echter niet bekend, omdat de frequentie van de groepen te klein werd om verdere statistische berekeningen uit te voeren.

Vroeg – adolescenten met een oudere broer vechten significant meer dan laat – adolescenten met een oudere broer ($p= 0.021$) en laat – adolescenten met een oudere zus ($p= 0.027$). Hetzelfde geldt voor vroeg – adolescenten met een jongere broer. Zij zullen meer fysieke vormen van conflict vertonen dan laat – adolescenten met een oudere broer ($p= 0.012$), laat – adolescenten met een oudere zus ($p= 0.016$) en laat – adolescenten met een jongere broer ($p= 0.038$).

Daarnaast hebben ‘midden – adolescenten met een jongere broer meer fysieke conflicten dan laat – adolescenten met een oudere broer ($p= 0.009$), laat – adolescenten met een oudere zus ($p= 0.011$) en laat – adolescenten met een jongere broer ($p= 0.031$).

Uit deze verschillen kunnen we afleiden dat de leeftijd en het geslacht een vermoedelijke invloed hebben op het voorkomen van fysieke conflicten tussen broers en zussen. Naarmate siblings ouder worden, zullen ze minder vechten. Het verschil is daarbij vooral significant tussen siblingparen waar minstens één broer aanwezig is.

Wat het voorkomen van conflicten bij siblings van het zelfde geslacht of van het andere geslacht betreft, hebben we geen significante verschillen opgemerkt. Toch hebben we enkele frequenties op een rijtje gezet. Daaruit blijkt dat jongens onderling het meest vechten (17%), gevolgd door meisjes met een broer (12.8%). Jongens met een zus en meisjes met een zus vechten het minst met 10.7% en 9.8%.

Wanneer we de rapportage van de mate waarin de sibling fysiek ruzie maakt bekijken, merken we een groot verschil met de mate waarin de respondent zelf fysiek ruzie maakt. Bij fysieke ruzie gaat het om trekken, duwen, knijpen, slaan en dergelijke. In onderstaande tabel worden voor elk siblingpaar de frequenties op beide items voorgesteld.

Tabel 12: Frequentie van fysieke ruzie

	Sibling maakt fysiek ruzie (%)	Respondent maakt fysiek ruzie (%)
Jongen met broer	24.7	14.8
Jongen met zus	12.5	10.7
Meisje met broer	8.6	10.1
Meisje met zus	9.8	4.9
Totaal	55.6	40.5

Hierbij valt het op dat jongens onderling meer fysieke ruzie maken, gevolgd door jongens met een zus. Vermoedelijk speelt sociale wenselijkheid een rol bij het beantwoorden van de vraag in welke mate de respondent zelf fysieke ruzie maakt met zijn broer of zus, omdat de percentages aanzienlijk lager zijn. Enkel meisjes rapporteren zelf meer fysieke vormen van ruzie te vertonen dan hun broer.

Een gelijkaardig resultaat merken we op voor het gebruiken van een voorwerp bij ruzie. Opnieuw speelt sociale wenselijkheid een vermoedelijke rol. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de percentages voor het gebruik van een voorwerp bij ruzie door de sibling en door de respondent.

Tabel 13: Frequentie van het gebruik van voorwerpen bij ruzie

	Sibling gebruikt voorwerp (%)	Respondent gebruikt voorwerp (%)
Jongen met broer	13.8	3.8
Jongen met zus	8.9	1.8
Meisje met broer	11.4	4.3
Meisje met zus	11.5	8.2
Totaal	45.6	18.1

Meisjes gebruiken vrij vaak een voorwerp bij ruzie vergeleken met jongens en het is opvallend dat meisjes meer rapporteren zelf een voorwerp te gebruiken, vooral bij ruzie met een zus.

Wat vechten in het algemeen betreft, rapporteert 35% van de jongens en 38% van de meisjes dat hun broer meer vecht. Van de gehele groep respondenten die vinden dat hun broer of zus meer vecht, blijken jongens met een broer het grootste aandeel te vormen. Voor ons onderzoek blijkt de stelling 'jongens maken meer fysieke ruzie' op te gaan.

Naast de fysieke vormen van conflict, komen verbale vormen evengoed aan bod. We hebben onderzocht wat de frequenties zijn voor de verschillende siblingparen en we kunnen concluderen dat er geen vaste lijn waar te nemen is in de resultaten. Jongens blijken het onderling vaker oneens te zijn (30%), gevolgd door jongens met een zus (25%) en meisjes met een zus (24.6%). Wanneer we 'oneens zijn' specifiek bekijkt, blijkt er weinig verschil (ongeveer 31%) te bestaan tussen de verschillende groepen wat onenigheden over persoonlijke zaken betreft. Enkel meisjes onderling blijken hier veel minder ruzie over te maken (slechts 21%). Daarbij is het opgevallend dat er minder onenigheid bestaat over maatschappelijke zaken bij adolescenten. Ongeveer 17% van de jongens, 15.5% van de meisjes met een broer en 14.8% van de jongens met een zus discussieert al eens over maatschappelijke aangelegenheden. Meisjes onderling zijn het hier weinig over oneens (8.2%).

Het oplossen van conflicten verloopt duidelijk anders bij jongens dan bij meisjes. Van de meisjes met een zus rapporteerde 37.7% dat ze mekaar negeren bij ruzie en 32.8% zou het conflictonderwerp niet meer aanhalen. Hier is het verschil het grootst met jongens met een zus. Deze zouden in bijna 27% van de gevallen mekaar negeren en voor 21% van de gevallen het onderwerp niet meer aanhalen. Meisjes met een broer en jongens onderling scoren het hoogst bij het oplossen van conflicten met behulp van derden. Tenslotte merken we op dat jongens onderling het meeste ruzie maken met woorden. Deze groep maakt 30.4% uit van de gehele groep respondenten die geregeld ruzie maken met woorden. Meisjes met een broer scoren hier ook vrij hoog met 27%.

Samengevat kunnen we besluiten dat jongens binnen onze populatie meer fysieke vormen van ruzie vertonen dan meisjes. We benadrukken hierbij dat we het geslacht van de respondenten niet kennen en dat we dus niet geheel zeker zijn van deze stelling. Wanneer we het geslacht van de respondent en de sibling aan de hand van een T-test analyse of een One-Way ANOVA analyse met Scheffe onderzochten, bekwamen we geen significante verschillen. Vermoedelijk werden de te onderzoeken groepen dan te klein. Hierdoor kunnen we onze tweede geformuleerde hypothese niet nagaan. We weten dus niet of ook voor onze populatie siblings van hetzelfde geslacht meer conflicten hebben dan siblings van het verschillende geslacht. Het is ons wel opgevallen dat jongens onderling op bijna alle items van de subschalen die conflict meten het hoogste scores. Meisjes onderling scoren eerder het laagst.

4. Kanttekeningen

Aangaande bovenstaande analyses maken we nog twee kleine kanttekeningen die een mogelijke invloed kunnen hebben op de resultaten.

Vooreerst hebben licentiaatstudenten vrijwillig de vragenlijsten ingevuld. We moeten daarom rekening houden met een mogelijke bias, omdat de kans bestaat dat vooral studenten met een goede siblingrelatie deze vragenlijst hebben ingevuld. Bovendien waren de meeste antwoorden van deze groep zeer duidelijk verschillend van de twee andere adolescentengroepen.

Een tweede kanttekening betreft het feit dat we telkens één persoon uit de siblingrelatie hebben bevroegd. We kunnen de antwoorden van onze respondenten dus niet vergelijken met de mogelijke antwoorden van de broer of zus waarvoor de vragen werden beantwoord. Zo hebben we vooral bij fysieke vormen van ruzie maken en het gebruiken van voorwerpen bij ruzie een vermoedelijke sociale wenselijkheid opgemerkt. De verschillen in antwoorden voor de broer of zus en de respondent zelf waren te groot om geloofwaardig te zijn.

Algemene conclusie

De relatie tussen broers en zussen wordt gekenmerkt door dynamische interacties. Naast vriendschap, hulp en onderlinge steun, zijn conflicten niet weg te denken tussen siblings. Vooral jaloezie, wederzijdse negatieve gevoelens, ruzie maken en vechten komen vaak voor.

Volgens Brody, Stoneman en McCoy (1994) zou er in de adolescentieperiode sprake zijn van een toename van conflicten en een afname van warmte in de siblingrelatie. Buhrmester en Furman (1990) daarentegen, beweren dat de relaties tussen broers en zussen hecht blijven gedurende deze periode. Binnen ons onderzoek is het opgevallen dat de respondenten, ongeacht hun leeftijd, vinden dat ze een goede en vriendschappelijke band hebben met hun broer of zus. Daarnaast blijken alle siblingrelaties matig te scoren wat de onderlinge gehechtheid betreft. Dit heeft naar onze mening te maken met de reciprociteitsnorm die geldt binnen elke relatie. Het motto 'geven en nemen' gaat dus op voor adolescenten. Daarnaast vermoeden we dat de respondenten geen grote gehechtheid hebben gerapporteerd omwille van hun wens om onafhankelijk en vrij te zijn van anderen.

In de literatuur wordt de samenhang tussen de leeftijd van de siblings en de conflicten tussen broers en zussen uitgebreid beschreven. Doorheen deze studie zijn er ook een aantal opvallendheden aan het licht gekomen, die we in de literatuur kunnen terugvinden. Zo blijkt dat naarmate siblings ouder worden, ze minder conflicten hebben en er meer positieve interacties bestaan. Daarnaast blijkt dat meestal de oudere sibling de verantwoordelijkheid neemt binnen de relatie, maar ook meer de baas speelt over de jongere broer of zus. Onderlinge jaloezie, ruzie, negatieve gevoelens en vechtmomenten komen aanzienlijk minder voor bij laat – adolescenten dan bij de twee jongere groepen. Daarnaast is de rapportage van deze conflictvormen meestal lager voor de groepen met een oudere sibling, vergeleken met de groepen met een jongere sibling.

Ook wat het geslacht van de siblings betreft, blijkt er een samenhang te zijn met het voorkomen van conflict. Meisjes vechten veel minder dan jongens. Toch blijkt dat meisjes niet alleen verbaal ruzie maken. Vooral wanneer zussen onderling conflicten hebben, durven zij al eens een voorwerp te gebruiken. Dit doen ze meer dan jongens onderling. Daarbij blijkt dat jongens met een broer meer dan 30% uitmaken van de groep die vooral ruzie maakt met woorden. Hierbij sluit de stelling aan, dat jongens het vaker oneens zijn dan meisjes. Wat de positieve interacties in de siblingrelatie aangaat, bieden meisjes meer hulp aan hun broer, zo blijkt uit de rapportage van jongens met een zus en meisjes met een broer.

Voor het oplossen van conflicten hebben we ook enkele verschillen waargenomen tussen jongens en meisjes. Eerder weinig siblingparen zullen over conflicten praten in de adolescentieperiode. Vooral meisjes negeren mekaar bij ruzie en halen het conflictonderwerp niet meer aan. Jongens onderling en meisjes met een broer, zullen conflicten eerder oplossen met behulp van anderen.

Wat de relaties binnen het gezin betreft, hebben we in de literatuur gelezen dat de relatie tussen de ouders onderling en de relatie tussen de ouders en de kinderen een invloed hebben op de siblingrelatie. Met dit onderzoek hebben we enkel nagegaan of er een verband bestaat tussen de relaties binnen het gezin in het algemeen en de siblingrelatie. Hieruit is gebleken dat siblings elkaar meer steunen en op een meer vriendschappelijke manier met elkaar omgaan, wanneer de gezinsleden onderling sterker verbonden zijn en tijdens de vrijetijd op een positieve manier met elkaar omgaan. Daarnaast houden conflicten binnen het gezin verband met ruzies tussen broers en zussen en daarbij zouden broers en zussen meer vechten. De relaties binnen het gezin bepalen dus de aard van de siblingrelatie.

Met deze eindverhandeling willen we in de eerste plaats een aanzet geven tot verder onderzoek. De siblingrelatie is een zeer alledaags en herkenbaar gegeven, waarover veel onderzoek mogelijk is. Vervolgonderzoek zou nog dieper kunnen spitten naar de verschillende vormen van conflicten. Pesten, geweld, wedijveren, vijandigheid en onderling verzet werden met deze studie niet of nauwelijks aangeraakt. Toch blijken deze conflictueuze interacties typisch te zijn tussen broers en zussen (Célestin-Westreich, 1999, Graham-Bermann & Cutler, 1994, Vandell & Bailey, 1992). Daarnaast blijken tweelingrelaties een zeer verschillende en intense vorm van siblinginteracties in te houden. Hierover werd echter weinig onderzoek gedaan. Zo hebben bijvoorbeeld Penninkilampi-Kerola, Moilanen en Kaprio (2005) onderzocht wat de invloed is van de onderlinge afhankelijkheid tussen tweelingen op hun sociale contacten, hun vrijetijdsbesteding en hun educatieve voorkeuren in de adolescentieperiode. In ons onderzoek werd aan deze siblingrelatie geen aandacht besteed omwille van een te beperkt aantal tweelingen. Een andere beperking van dit onderzoek heeft betrekking op de eenzijdige bevraging. De broers en zussen van de respondenten werden niet bevraagd over de hun siblingrelatie, waardoor we enkel de mening van de bevraagde respondenten in rekenschap kunnen brengen. Bij sommige items merken we daarbij een vermoedelijke sociale wenselijkheid. Vooral wat het gebruiken van voorwerpen bij ruzie en het maken van fysieke ruzie betreft, is de eigenrapportage aanzienlijk lager dan de rapportage over de sibling.

In de tweede plaats hopen we een duidelijker beeld te hebben geschetst van de relatie tussen broers en zussen. We hebben bewust gekozen voor de adolescentieperiode omdat er weinig onderzoek werd gedaan naar de siblingrelatie in deze ontwikkelingsfase en omdat vele hulpverleners vooral met deze doelgroep in contact komen.

In de derde plaats hopen we een aanzet te geven tot het (h)erkennen van siblinggeweld. Zoals reeds eerder vermeld blijken weinig broers en zussen echt met elkaar te vechten. Toch geraakten er bijna 36% van de respondenten of hun siblings gekwetst. Dit kan gaan van blauwe plekken en schrammen tot gebroken beenderen, hersenschuddingen of nog ernstigere verwondingen. Van dit percentage gekwetsten is er ongeveer 6% gehospitaliseerd moeten worden na een hevige ruzie. Wanneer deze conflicten een repetitief karakter hebben en als negatieve gevoelens ten opzichte van de andere primären, kan van geweld gesproken worden (Célestin-Westreich, 1999). Relaties die afwijken van de relaties besproken in deze studie, vragen extra aandacht van hulpverleners.

Voor ons was het erg boeiend de verkregen gegevens te analyseren en op een rijtje te zetten. De relatie tussen broers en zussen, zoals hier beschreven, zal hopelijk voor de meesten onder ons heel herkenbaar zijn.

Bibliografie

Akers, R.L. (1997). *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application*, Los Angeles: Roxbury.

Akhtar, S.M.D., & Kramer, S.M.D. (1999). Beyond the Parental Orbit: Brothers, Sisters, and Others. In S.M.D. Akhtar & S.M.D. Kramer (Eds.), *Brothers and sisters: developmental, dynamic, and technical aspects of the sibling relationship*. Northvale: Aronson.

Amato, P.R. (1989). Family processes and the competence of adolescents and primary school children. *Journal of Youth and Adolescence*, 18, 39-53.

Baarda, D.B., & De Goede, M.P.M. (2001). *Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek*. Houten/Groningen: Wolters-Noordhoff bv.

Bandura, A. (1969). *Principles of Behavior Modification*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*, New York: Prentice-Hall, Engelwood Cliffs.

Baumrind, D. (1991). Parenting styles and adolescent development. In, R.M. Lerner (Ed) et al., *Encyclopedia of adolescence*. New York: Garland.

Beweging tegen Geweld - vzw Zijn (s.d.) *Informatiebrochure 'Beweging tegen Geweld – vzw Zijn'*, Brussel.

Boer, F. (1994). *Een gegeven relatie. Over broers en zussen*. Amsterdam: Prometheus.

Brody, G.H. (1998). Sibling Relationship Quality: Its Causes and Consequences. *Annual Reviews Psychology*, 49, 1-24.

Brody, G.H., Stoneman, S., & McCoy, J.K. (1994). Contributions of family relationships and child temperaments to longitudinal variations in sibling relationship quality and sibling relationship styles. *Journal of Family Psychology*, 8(3), 274-286.

Buhrmester, D., & Furman, W. (1990). Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence. *Child Development*, 61, 1387-1398.

Bussell, D.A., Neiderhiser, J.M., Pike, A., Plomin, R., Simmens, S., Howe, G.W., Hetherington, E.M., Carroll, E., & Reiss, D. (1999). Adolescents' relationships to siblings and mothers: A multivariate genetic analysis. *Developmental Psychology*, 35, 1248-1259.

- Carson, J., & Parke, R.D. (1996). Reciprocal negative affect in parent-child interactions and children's peer competency. *Child Development*, 67(5), 2217-2226.
- Célestin-Wetreich, S. (1999). Geweld tussen broers en zussen. In I. Ponjaert-Kristoffersen, T. Lenie., S. Célestin-Westreich & P. Adriaenssens, *Mishandeling door kinderen: de doos van Pandora?* Leuven: Acco.
- Cicirelli, V.G. (1985). Sibling relationships throughout the life cycle. In L. L'Abate (Ed.), *The handbook of family psychology and therapy*. Homewood: Dorsey Press.
- Cicirelli, V.G. (1995). *Sibling Relationships Across the Lifespan*. New York: Plenum.
- Coie, J.D., & Dodge, K.A. (1998). Agression and antisocial behavior. In W. Damon, & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology*. New York: John Wiley and Sons, Inc.
- Cox, M.J., & Harter, K.S.M. (2003). Parent-Child Relationships. In M.H. Bornstein, L. Davidson, C.L.M. Keyes, K.A. Moore, & The Center for Child Well-being (Eds.), *Well-being: Positive development across the life course*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Crnic, K., & Acevedo, M. (1995). Everyday stresses and parenting. In M.H. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting, Vol. 4*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cummings, M.E., Davies, P., & Emery, R.E. (1994). *Children and marital conflict: the impact of family dispute and resolution*. New York: Guilford Press.
- Deater-Deckard, K., Dunn, J., & Lussier, G. (2002). Sibling Relationships and Social-emotional Adjustment in Different Family Contexts. *Social Development*, 11(4), 571-590.
- Dobash, R.E., & Dobash, R.P. (1998). Violent men and violent context. In R.E. Dobash & R.P. Dobash (Eds.), *Rethinking Violence Against Women*. Londen: Sage.
- Dunn, J. (2002). Sibling Relationships. In P.K. Smith, & H.C. Hart, *Blackwell Handbook of Childhood Social Development*. Oxford: Blackwell.
- Dunn, J., & Plomin, R. (1990). *Uit hetzelfde nest, Waardoor kunnen kinderen uit één gezin toch zo verschillen...*, Antwerpen: Uitgeverij Kosmos.
- Dunn, J., Brown, J., Slomkowski, C., Tesla, C., & Youngblade, L. (1991). Young children's understanding of other people's feelings and beliefs: individual differences and their antecedents. *Child Development*, 62(13), 52-66.

Dunn, J., Deater-Deckard, K., Pickering, K., & Golding, J. (1999). Siblings, parents and partners: Family relationships within a longitudinal community study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40, 1025–1037.

Dunn, J., Slomkowski, C., & Beardsall, L. (1994). Sibling relationship from preschool period through middle childhood and early adolescence. *Developmental Psychology*, 30(3), 315-324.

Epkins, C.C., & Dedmon, A.M.M.(1999). An Initial Look at Sibling Reports on Children's Behavior: Comparisons with Children's Self-Reports and Relations with Siblings' Self-Reports and Sibling Relationships. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27(5), 371-382.

Erath, S.A., Bierman, K.L., & Conduct Problems Prevention Research Group (2006). Aggressive Marital Conflict, Maternal Harsh Punishment, and Child Aggressive-Disruptive Behavior: Evidence for Direct and Mediated Relations. *Journal of Family Psychology*, 20(2), 217-226.

Fabes, R.A., & Eisenberg, N. (1992). Young children's coping with interpersonal anger. *Child Development*, 63(1), 16-28.

Graham-Bermann, S.A., Cutler, S.E., Litzenberger, B.W., & Schwartz, W.E. (1994). Perceived Conflict and Violence in Childhood Sibling Relationships and Later Emotional Adjustment. *Journal of Family Psychology*, 8(1), 85-97.

Hoffman, K.L., & Edwards, J.N. (2004). An Integrated Theoretical Model of Sibling Violence and Abuse. *Journal of Family Violence*, 19(3), 185-200.

Hoffman, L.W. (1991). The influence of the family environment on personality: accounting for sibling differences, *Psychological Bulletin*, 110, 187-203.

Howe, N., & Ross, H.S. (1990). Socialization, perspective-talking, and the sibling relationship. *Developmental Psychology*, 26(1), 60-65.

Jansma, J.B.M., & de Coole, R.L. (1996). *Gezinsklimaschaal (GKS-II)*, Swets & Zeitlinger.

Kowal, A., & Kramer, L. (1997). Children's understanding of parental differential treatment. *Child Development*, 68(1), 13-26.

Kramer, L., & Bank, L. (2005). Sibling Relationship Contributions to Individual and Family Well-Being: Introduction to the Special Issue. *Journal of Family Psychology*, 19(4), 483-485.

Lenie, T. (1999). Geweld bij kinderen. In I. Ponjaert-Kristoffersen, T. Lenie., S. Célestin-Westreich, & P. Adriaenssens, *Mishandeling door kinderen: de doos van Pandora?* Leuven: Acco.

- Linares, L.O. (2006). An understudied form of intra-family violence: Sibling-to-sibling aggression among foster children. *Aggression and Violent Behavior, 11*(1), 95-101.
- Parke, R.D. & Buriel, R. (1997). Socialization in the Family: Ethnic and Ecological Perspectives. In W. Damon & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of Child Psychology, Vol. 3.: Social, Emotional, and Personality Development*. New York: John Wiley and Sons, Inc.
- Parke, R.D. (1996). *Fatherhood*. Cambridge: Harvard University Press.
- Penninkilampi-Kerola, V., Moilanen, I., & Kaprio, J. (2005). Co-twin dependence, social interactions, and academic achievement: A population-based study. *Journal of Social and Personal Relationships, 22*(4), 519-541.
- Raffaelli, M. (1997). Young adolescents' conflicts with siblings and friends. *Journal of Youth and Adolescence, 26*(5), 539-558.
- Robey, K.L., Cohen, B.D., & Epstein, Y.M. (1988). The Child's Response to Affection Given to Someone Else: Effects of Parental Divorce, Sex of Child, and Sibling Position. *Journal of Clinical Child Psychology, 17*(1), 2-6.
- Roscoe, B., Goodwin, M.P., & Kennedy, D. (1987). Sibling Violence and Agnostic Interactions Experienced by Early Adolescents. *Journal of Family Violence, 2*(2), 121-137.
- Ross, H.G., & Milgram, J.I. (1982). Important variables in adult sibling relationships: A qualitative study. In M.E. Lamb & B. Sutton-Smith (Eds.), *Sibling Relationships: Their Nature and Significance Across the Lifespan*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ross, H.S., Filyer, R.E., Lollis, S.P., Perlman, M., & Martin, J.L. (1994). Administering justice in the family. *Journal of Family Psychology, 8*(2), 54-73.
- Rutter, M. (1990). Commentary: some focus and process considerations regarding effects of depression on children. *Developmental Psychology, 26*, 60-67.
- Seigner, R. (1998). Adolescents' perceptions of relationships with older sibling in context of other close relationships. *Journal of Research on Adolescence, 8*, 287-308.
- Shantz, C.U., & Hobart, C.J. (1989). Social conflict and development: Peers and siblings. In T.J. Berndt & G.W. Ladd (Eds.), *Peer relationships in child development*. New York: Wiley
- Stoneman, Z., & Brody, G.H. (1993). Sibling temperaments, conflict, warmth, and role asymmetry. *Child Development, 64*(1), 786-800.

Vandell, D.L., & Bailey, M.D. (1992). Conflicts between siblings. In C.U. Shantz & W.W. Hartup (Eds.), *Conflict in Child and Adolescent Development*. Cambridge: Cambridge University Press.

Volling, B.L. (2003). Sibling Relationships. In M.H. Bornstein, L. Davidson, C.L.M. Keyes, K.A. Moore, & The Center for Child Well-being (Eds.), *Well-being: Positive development across the life course*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Volling, B.L., & Blandon, A.Y. (2003). Positive Indicators of Sibling Relationship Quality: Psychometric Analyses of The Sibling Inventory of Behavior (SIB). *For Indicators of Positive Development Conference Handbook of parenting, Vol. 4: Applied and practical parenting*. Mahwah, New York: Erlbaum.

Bijlagen

BIJLAGE 1: Vragenlijst 'De relatie tussen broers en zussen'.

A. Algemene informatie

1. Ben je een jongen of een meisje?
  - Jongen
  - Meisje

2. Hoe oud ben je? .....

3. In welk jaar van het secundair studeer je ?
  - 1ste jaar
  - 2de jaar
  - 3de jaar
  - 4de jaar
  - 5de jaar
  - 6de jaar

OF In welk jaar en welke studierichting studeer je aan de VUB? .....

4. Duid aan in welke woonsituatie je leeft:
  - Ik woon bij mijn beide biologische ouders
  - Ik woon bij mijn alleenstaande moeder (dwz ze woont niet samen met een nieuwe partner)
  - Ik woon bij mijn alleenstaande vader (dwz hij woont niet samen met een nieuwe partner)
  - Ik woon bij mijn moeder en stiefvader/nieuwe partner van moeder
  - Ik woon bij mijn vader en stiefmoeder/nieuwe partner van vader
  - Andere: .....

5. Heb je broers en/of zussen?
  - Ja
  - Nee

**Indien je geen broers of zussen hebt, mag je onmiddellijk naar puntje C:
Gezinssituatie gaan op pag. 9.**

6. Hoeveel biologische (van dezelfde ouders) broers heb je?.....

7. Hoeveel biologische (van dezelfde ouders) zussen heb je?.....

8. Hoe oud zijn je biologische broers?.....
9. Hoe oud zijn je biologische zussen?.....
10. Hoeveel stief –of halfbroers heb je?.....
11. Hoeveel stief –of halfzussen heb je?.....
12. Hoe oud zijn je stief –of halfbroers?.....
13. Hoe oud zijn je stief –of halfzussen?.....

B. Relatie broer of zus

De vragen binnen deze rubriek gaan over je huidige (van nu tot één jaar geleden) relatie met je broer/zus. Voor het beantwoorden van de volgende vragen, ook op de volgende pagina's, is het belangrijk dat je je broer of zus in gedachten neem die het dichtst bij jou in leeftijd aansluit. Voorbeeld: ik ben 12 jaar, mijn zus is 8 jaar en mijn broer is 14 jaar, dan kies ik mijn broer voor het beantwoorden van deze vragen. Als het leeftijdsverschil tussen je broer(s)/zus(sen) hetzelfde is, mag je één van hen kiezen.

Indien je geen biologische broers of zussen hebt, ga je naar puntje C. Gezins sfeer op pag. 9.

1. Denk je aan een broer of zus?
  - o Broer
  - o Zus
2. Is hij/zij ouder of jonger dan jij?
  - o Ouder
  - o Jonger
  - o Dezelfde leeftijd (tweeling)
3. Wonen jullie dagelijks onder hetzelfde dak?
  - o Ja
  - o Nee
4. Indien nee, waarom niet?
  - o Mijn broer/zus zit op kot
  - o Mijn broer/zus woont alleen of woont samen met een partner
  - o Mijn broer/zus woont bij vader/moeder, want onze ouders zijn gescheiden
  - o Ander: .....

Bij de volgende vraag moet je een cijfer aanduiden. Bekijk aandachtig welke betekenis elk cijfer heeft en vul dan de vragen in.

1= (Bijna) altijd

2= Meestal

3= Af en toe

4= Weinig

5= (Bijna) nooit

	(Bijna) altijd	Meestal	Af en toe	Weinig	(Bijna) nooit
1. Mijn relatie met mijn broer/zus is vriendschappelijk.	1	2	3	4	5
2. We zijn met elkaar begaan.	1	2	3	4	5
3. Ik stel zelf voor om samen iets te doen met mijn broer/zus.	1	2	3	4	5
4. We doen beiden gezamenlijke activiteiten.	1	2	3	4	5
5. We hebben (enkele) gemeenschappelijke vrienden.	1	2	3	4	5
6. We helpen elkaar op praktisch vlak, zoals bij het huiswerk of huishoudelijke taken.	1	2	3	4	5
7. Ik bied mijn broer/zus praktische hulp.	1	2	3	4	5
8. We praten over praktische zaken.	1	2	3	4	5
9. We steunen elkaar op emotioneel vlak zoals bij verdriet of tegenslag.	1	2	3	4	5
10. Ik bied mijn broer/zus emotionele steun.	1	2	3	4	5
11. We praten over emotionele belevingen.	1	2	3	4	5
12. We praten over school en /of werkaangelegenheden.	1	2	3	4	5
13. We zijn het oneens.	1	2	3	4	5
14. We zijn het oneens over persoonlijke zaken. (Bijvoorbeeld: het binnenkomen in mekaars kamer, de kledij die we dragen, de huishoudelijke taken die we moeten doen enz.)	1	2	3	4	5

	(Bijna) altijd	Meestal	Af en toe	Weinig	(Bijna) nooit
15. We zijn het oneens over maatschappelijke kwesties. (Bijvoorbeeld: abortus, iets dat je op het journaal hebt gezien of in de krant hebt gelezen, enz.)	1	2	3	4	5
16. We lossen ruzies en conflicten op door elkaar een tijdje te negeren.	1	2	3	4	5
17. We lossen ruzies en conflicten op door het onderwerp niet meer aan te halen.	1	2	3	4	5
18. We lossen ruzies en conflicten op door erover te praten.	1	2	3	4	5
19. We lossen ruzies en conflicten op met de hulp van anderen.	1	2	3	4	5
20. We maken ruzie met woorden. (Bijvoorbeeld: door te roepen, te schelden, etc.)	1	2	3	4	5
21. We vechten (slaan, knijpen, stampen, bijten, ...) wanneer we ruzie hebben.	1	2	3	4	5
22. Mijn broer/zus slaat, knijpt, stamt, bijt, ... mij bij ruzie.	1	2	3	4	5
23. Ik sla, knijp, stamp, bijt, ... mijn broer/zus bij ruzie.	1	2	3	4	5
24. Wanneer we ruzie maken durft mijn broer/zus met een voorwerp te dreigen of gebruikt hij/zij het ook.	1	2	3	4	5
25. Wanneer we ruzie maken durf ik wel eens met voorwerp te dreigen of gebruik ik het ook.	1	2	3	4	5

26. In welke mate doen jullie gezamenlijke activiteiten

- Meermaals per dag
- Één keer per dag
- Een aantal keren per week
- Een aantal keren per maand
- Bijna nooit
- Nooit

27. Hoe vaak hebben jullie meningsverschillen/ruzie?

- Meermaals per dag
- Één keer per dag
- Een aantal keren per week
- Een aantal keren per maand
- Bijna nooit
- Nooit

28. Is er tijdens een ruzie al eens iemand gekwetst geraakt?

- Ja
- Nee

29. Zo ja, was hospitalisatie dan nodig?

- Ja
- Nee

30. Vind je de relatie met je broer/zus belangrijk?

- Ja
- Nee

31. Vind je dat de relatie met je broer/zus zich onderscheidt van de relatie met je vrienden en vriendinnen?

- Ja
- Nee

Opnieuw moet je een cijfer aanduiden. Bekijk aandachtig welke betekenis elk cijfer heeft en vul dan de vragen in.

- 1 = Mijn broer/zus veel meer dan ik.
- 2 = Mijn broer/zus iets meer dan ik.
- 3 = Mijn broer/zus en ik in gelijke mate.
- 4 = Mijn broer/zus iets minder dan ik.
- 5 = Mijn broer/zus veel minder dan ik.

	Broer/zus veel meer	Broer/zus iets meer	In gelijke mate	Broer/zus iets minder	Broer/zus veel minder
1. Wie begint er over het algemeen met vechten?	1	2	3	4	5
2. Wie steunt er over het algemeen op de ander?	1	2	3	4	5
3. Wie toont er over het algemeen belangstelling en bezorgdheid voor de ander?	1	2	3	4	5
4. Wie is gewilliger de ander te helpen om te slagen?	1	2	3	4	5
5. Wie wil er meer tijd doorbrengen met de ander?	1	2	3	4	5
6. Wie neemt meestal de verantwoordelijkheid op zich?	1	2	3	4	5
7. Wie is koppig?	1	2	3	4	5
8. Wie toont vertrouwen in de ander?	1	2	3	4	5
9. Wie gedraagt zich bitter tegen de ander?	1	2	3	4	5
10. Wie vergelijkt zich met de ander?	1	2	3	4	5
11. Wie toont er vaak boze gevoelens tegenover de ander?	1	2	3	4	5
12. Wie voelt zich beter dan de ander?	1	2	3	4	5
13. Wie kan begrip opbrengen voor de ander?	1	2	3	4	5
14. Wie is jaloers op de ander?	1	2	3	4	5
15. Wie is aardig voor de ander?	1	2	3	4	5
16. Wie stelt de ander vaak teleur?	1	2	3	4	5

	Broer/zus veel meer	Broer/zus iets meer	In gelijke mate	Broer/zus iets minder	Broer/zus veel minder
17. Wie toont genegenheid voor de ander?	1	2	3	4	5
18. Wie heeft de ander snel belogen?	1	2	3	4	5
19. Wie speelt de baas over de ander?	1	2	3	4	5
20. Wie wil graag dat hij goed met de ander overweg kan?	1	2	3	4	5
21. Wie verleent de ander steun?	1	2	3	4	5
22. Wie probeert de beste van de twee te zijn?	1	2	3	4	5
23. Wie bewondert de ander?	1	2	3	4	5
24. Wie voelt zich meestal minder dan de ander?	1	2	3	4	5
25. Wie is jaloers op de ander?	1	2	3	4	5
26. Wie is jaloers op de ander omwille van materiele zaken, zoals kledij, computerspelletjes, ...?	1	2	3	4	5
27. Wie is jaloers op de ander omwille van zijn of haar persoonlijkheid, zoals spontaniteit, populariteit, ...?	1	2	3	4	5
28. Wie is jaloers op de ander omwille van zijn of haar capaciteiten, zoals intelligentie, oplossingen zoeken, ...?	1	2	3	4	5
29. Wie is jaloers op de ander omwille van zijn of haar uiterlijk?	1	2	3	4	5
30. Wie is jaloers op de ander omwille van zijn of haar relatie met onze ouders of één van de ouders?	1	2	3	4	5
31. Wie is jaloers op de ander omdat hij/ zij ouder of jonger is dan de ander?	1	2	3	4	5

C. Gezinsituatie

Duid aan wat past voor jouw situatie. Let op! Deze vragen hebben betrekking op het hele gezin (je huidige woonsituatie). Dus ook de relatie met je ouders, stiefouders, stiefbroers, stiefzussen, enz. horen erbij.

1. Als we weggaan, vertellen we de anderen waar we naartoe gaan.	Ja	Nee
2. We vertellen elkaar wat we overdag meegemaakt hebben.	Ja	Nee
3. Als er twee ruzie hebben, bemoeit iedereen zich ermee.	Ja	Nee
4. We letten erop dat onze kamers opgeruimd zijn.	Ja	Nee
5. Bij ons thuis lukt het de ouders altijd om de kinderen op tijd naar bed te laten gaan.	Ja	Nee
6. In ons gezin worden de kinderen er geregeld op gewezen dat het belangrijk is iets te doen voor de anderen.	Ja	Nee
7. We hebben genoeg aan onze eigen problemen.	Ja	Nee
8. We kunnen echt goed met elkaar opschieten.	Ja	Nee
9. We zitten vaak in de zetel, dicht bij elkaar.	Ja	Nee
10. We geven elkaar wel eens een tik / mep.	Ja	Nee
11. Bij ons ligt alles altijd op een andere plaats dan waar het hoort.	Ja	Nee
12. We nemen het iemand erg kwalijk wanneer hij/zij zich niet aan de afspraak houdt.	Ja	Nee
13. We vinden het erg wanneer één van ons liegt.	Ja	Nee
14. Als er moeilijkheden zijn op het werk, vinden we dat iedereen er zich buiten moet houden.	Ja	Nee
15. We steunen elkaar hoe dan ook.	Ja	Nee
16. We zijn voorzichtig met wat we elkaar vertellen.	Ja	Nee
17. Leden van het gezin hebben vaak kritiek op elkaar.	Ja	Nee
18. We komen iedere maand zeker met ons geld rond.	Ja	Nee
19. Je kunt in ons gezin doen en laten wat je wilt.	Ja	Nee
20. Ouders weten wat het beste is voor hun kinderen.	Ja	Nee
21. We zijn betrokken bij de dingen die in de buurt gebeuren.	Ja	Nee
22. We vinden het fijn om de feestdagen samen te vieren.	Ja	Nee
23. Als iemand van ons slecht gezind is, laat hij het de anderen merken.	Ja	Nee
24. We maken thuis veel ruzie.	Ja	Nee
25. We zorgen ervoor ergens op tijd te komen.	Ja	Nee
26. Je krijgt bij ons thuis straf als je iets doet wat niet mag.	Ja	Nee
27. We weten heel precies wat goed of kwaad is.	Ja	Nee
28. We vinden het belangrijk op de hoogte te zijn van de politiek.	Ja	Nee
29. We steken veel energie in wat we thuis doen.	Ja	Nee
30. We voeren in ons gezin veel spontane gesprekken.	Ja	Nee
31. Er wordt bij ons thuis af en toe gescholden.	Ja	Nee

32. We komen altijd geld tekort.	Ja	Nee
33. In ons gezin wordt de er nadruk op gelegd dat je je aan de afspraken houdt.	Ja	Nee
34. We vinden dat drugsverslaafden veel harder aangepakt zouden moeten worden.	Ja	Nee
35. We praten vaak over politieke en maatschappelijke problemen.	Ja	Nee
36. Bij ons thuis kunnen we niet zonder elkaar.	Ja	Nee
37. Er zijn dingen waar we thuis nooit over praten.	Ja	Nee
38. Als er bij ons thuis ruzie is, heeft altijd dezelfde het gedaan.	Ja	Nee
39. Bij ons thuis is iedereen precies op tijd aan tafel.	Ja	Nee
40. Bij ons thuis moeten de kinderen er zelf maar voor zorgen dat hun huiswerk klaar geraakt.	Ja	Nee
41. 'Eerst werken dan spelen' is in ons gezin de regel.	Ja	Nee
42. Op de Tv kijken we alleen naar leuke ontspannende programma's.	Ja	Nee
43. We helpen en steunen elkaar thuis nauwelijks.	Ja	Nee
44. We geven elkaar regelmatig een zoen.	Ja	Nee
45. Bij ons thuis worden we zelden openlijk kwaad.	Ja	Nee
46. Over het algemeen zijn we heel netjes en ordelijk.	Ja	Nee
47. We letten er goed op dat we op tijd thuis zijn.	Ja	Nee
48. We vinden het belangrijk heel goede prestaties te leveren.	Ja	Nee
49. In ons gezin heeft iedereen hobby's (of buitenschoolse activiteiten).	Ja	Nee
50. We vinden dat we zoveel mogelijk samen moeten doen.	Ja	Nee
51. Bij ons thuis houden we onze gevoelens vaak voor ons.	Ja	Nee
52. Bij het naar het bed gaan is er wel eens ruzie.	Ja	Nee
53. Als we iets gaan doen bereiden we het altijd goed voor.	Ja	Nee
54. Bij ons thuis zoeken de kinderen zelf uit naar welke Tv-programma's ze kijken.	Ja	Nee
55. We proberen altijd om het de volgende keer net iets beter te doen.	Ja	Nee
56. Bij ons thuis doen we nauwelijks aan vrijetijdsbesteding.	Ja	Nee
57. In ons gezin is er voor iedereen genoeg tijd en aandacht.	Ja	Nee
58. We houden ervan om af en toe eens met elkaar te ravotten.	Ja	Nee
59. Kleine conflicten komen dagelijks voor.	Ja	Nee
60. Er is thuis altijd ruzie over de taken die we moeten doen.	Ja	Nee
61. Bij ons thuis houden de ouders goed in de gaten met welke vrienden de kinderen omgaan.	Ja	Nee
62. We geloven in competitie en vinden dat de beste moet winnen.	Ja	Nee
63. We zijn altijd zo moe dat we tot niets komen.	Ja	Nee
64. De meesten vinden het vervelend om thuis te helpen.	Ja	Nee
65. We houden onze problemen thuis voor ons.	Ja	Nee
66. Het gebeurt soms dat er iemand zo kwaad is, dat hij/zij met dingen gaat gooien.	Ja	Nee

67. We hebben een goede taakverdeling thuis.	Ja	Nee
68. We houden precies in de gaten waar het geld aan wordt uitgegeven.	Ja	Nee
69. We vinden het in ons gezin belangrijk om vooruit te komen in het leven.	Ja	Nee
70. We kopen liever dingen voor elkaar dan zelf iets te maken.	Ja	Nee
71. Thuis doen we het hele weekend alles samen.	Ja	Nee
72. Ruzies houden vader en moeder verborgen voor de kinderen.	Ja	Nee
73. Er is bij ons thuis bijna altijd ruzie tijdens het eten.	Ja	Nee
74. Als je bij ons thuis iets nodig hebt, kun je het meestal gemakkelijk vinden.	Ja	Nee
75. Bij ons thuis letten we er op dat iedereen zich aan de afspraken houdt.	Ja	Nee
76. Je moet zorgen dat er nooit aanmerkingen kunnen gemaakt worden op je (school)werk.	Ja	Nee
77. Het gebeurt vaak dat we niet weten wat we zullen doen.	Ja	Nee

D. Vrije tijd

1. Hoe vaak ga je naar de cinema?

- Nooit
- Meermaals per week
- Eén keer per week
- Enkele keren per maand
- Enkele keren per jaar

2. Met wie ga je meestal naar de cinema?

- Ouder(s)
- Broer en/of zus
- Vrienden en vriendinnen
- Grootouders
- Andere: .....

3. Hoe vaak ga je naar een fuif of een (vrienden)feestje?

- Nooit
- Ongeveer twee keer per week
- Eén keer per week
- Maandelijks
- Enkele keren per jaar

4. Hoeveel buitenschoolse activiteiten doe je?

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4

5. Hoe vaak komt er bezoek bij jullie thuis?

- Nooit
- Enkele keren per week
- Eén keer per week
- Enkele keren per maand
- Eén keer per maand
- Zelden

6. Wie komt er het meest op bezoek?

- Broer/zus die niet meer thuis woont
- Grootouders
- Tantes, nonkels, neven en nichten
- Vrienden en vriendinnen van mijn ouders
- Vrienden en vriendinnen van mijn broer/zus
- Mijn vrienden en vriendinnen
- Andere: .....

7. Hoe vaak gaan jullie met het gezin op bezoek bij andere mensen?

- Nooit
- Enkele keren per week
- Eén keer per week
- Enkele keren per maand
- Eén keer per maand
- Enkele keren per jaar

8. Wie bezoeken jullie het meest?

- Broer/zus die niet meer thuis woont
- Grootouders
- Tantes, nonkels, neven en nichten
- Vrienden en vriendinnen van mijn ouders
- Andere: .....

9. Wie bezoeken jullie het minst?

- Broer/zus die niet meer thuis woont
- Grootouders
- Tantes, nonkels, neven en nichten
- Vrienden en vriendinnen van mijn ouders
- Andere: .....

BIJLAGE 2: EIGEN SCHAAL

1. Subschaal: Steun

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,904	9

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
helpen op praktisch vlak	,595	,899
praktische hulp bieden	,679	,893
praten over praktische zaken	,683	,893
steun op emotioneel vlak	,777	,885
ik bied emotionele steun	,768	,886
praten over emotionele belevingen	,790	,884
praten over school/werk	,564	,901
praten over conflict	,589	,899
begaan met elkaar	,650	,895

2. Subschaal: Vechten

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,879	5

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
vechten	,814	,827
broer/zus fysieke ruzie	,760	,842
ik fysieke ruzie	,758	,842
broer/zus voorwerp gebruiken bij ruzie	,678	,861
ik voorwerp gebruiken bij ruzie	,565	,885

3. Subschaal: Vriendelijkheid

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,773	4

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
vriendschap	,511	,752
voorstel samen iets te doen	,693	,652
gezamenlijke activiteiten doen	,615	,697
gezamenlijke vrienden	,499	,760

4. Subschaal: Ruzie

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,608	7

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
oneens	,537	,505
oneens over persoonlijke zaken	,450	,520
oneens over maatschappelijke zaken	,206	,607
negeren	,483	,506
conflictonderwerp niet meer aanhalen	,146	,626
conflicten oplossen met derden	,194	,608
ruzie met woorden	,268	,590

Deze subschaal werd samengesteld uit twee andere subschalen. Deze schalen scoorden .582 en .558 op interne consistentie. De interne consistentie is hoger wanneer beide schalen samengevoegd zijn. Daarom dat we de lagere correlatie voor sommige items (zie tabel hierboven) aanvaardden binnen deze schaal.

BIJLAGE 3: SIDE

1. Subschaal: Helpen

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,738	9

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
belangstelling en bezorgdheid	,547	,690
helpen ander te slagen	,525	,693
steun verlenen	,543	,697
met de ander kunnen opschieten	,445	,711
verantwoordelijkheid	,345	,742
aardig	,432	,714
begrip opbrengen	,404	,718
genegenheid	,337	,727
tijd doorbrengen	,273	,738

De lagere correlatie ($r < .300$) bij het item 'Tijd doorbrengen' wordt toch aanvaard, omdat de interne consistentie lager is indien we het item weglaten. Daarbij zouden andere items ook lager scoren op 'item-total correlation'.

2. Subschaal: Jaloezie

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,753	11

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
minder voelen	,483	,723
vergelijken met mekaar	,402	,735
bewondering	,311	,747
jaloers	,475	,727
jaloezie2	,538	,719
jaloezie om materiële zaken	,452	,729
jaloezie om persoonlijkheid	,429	,731
jaloezie om capaciteiten	,362	,741
jaloezie om uiterlijk	,401	,736
jaloezie om contact ouders	,255	,752
jaloezie om leeftijd	,328	,745

De lagere correlatie ($r < .300$) bij het item 'Jaloezie om contact met ouders' wordt toch aanvaard, omdat de interne consistentie lager is indien we het item weglaten. Daarbij zouden er andere items lager scoren op 'item-total correlation'.

3. Subschaal: Negatieve gevoelens

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,590	8

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
belogen	,231	,574
boze gevoelens	,308	,553
vechten algemeen	,314	,550
koppig	,355	,539
beter voelen	,306	,555
bitter	,263	,567
baas spelen	,290	,560
beste van de twee	,291	,558

De lagere correlatie ($r < .300$) bij sommige bovenstaande items worden toch aanvaard, omdat de interne consistentie lager is indien we het item weglaten. Daarbij zouden er andere items lager scoren op 'item-total correlation'.

BIJLAGE 4: GKS-II

1. Subschaal: Cohesie

Deze schaal bestaat reeds binnen de GKS-II. In dit onderzoek werden voor deze subschaal twee vragen weggelaten.

Interne consistentie:

Cronbach's Alpha	N of Items
,704	9

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
goed opschieten	,509	,652
onvoorwaardelijke steun	,382	,679
fijn om feestdagen te vieren	,363	,683
energie in wat we thuis doen	,355	,684
niet zonder elkaar kunnen	,406	,673
zoveel mogelijk samen doen	,386	,678
voor iedereen genoeg tijd	,350	,684
lastig om thuis te werken	,345	,687
weinig steun en hulp	,326	,689

2. Subschaal:Conflict

Deze schaal bestaat reeds binnen de GKS-II. In dit onderzoek werden voor deze subschaal drie vragen weggelaten.

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,703	8

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
tik/mep	,310	,694
kritiek op mekaar	,380	,677
veel ruzie	,398	,674
schelden	,449	,662
ruzie bij naar bed gaan	,357	,682
dagelijks kleine conflicten	,492	,652
zo kwaad, dat men met dingen gaat gooien	,378	,677
weinig openlijk kwaad	,388	,676

3. Subschaal: Organisatie

Deze schaal bestaat reeds binnen de GKS-II. In dit onderzoek werden voor deze subschaal vier vragen weggelaten.

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,634	7

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
kamers opruimen	,395	,580
op tijd komen	,340	,601
iedereen op tijd aan tafel	,352	,595
netjes en ordelijk	,441	,565
goed voorbereid bij activiteit	,318	,606
goede taakverdeling	,262	,624
alles op andere plaats	,317	,606

We aanvaarden de lagere correlatie ($r < .300$) van het item 'goede taakverdeling' omdat de interne consistentie van de schaal lager zou zijn indien we het item weglaten.

4. Subschaal: Controle

Deze schaal bestaat reeds binnen de GKS-II. In dit onderzoek werden voor deze subschaal drie vragen weggelaten.

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,646	8

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
kwelijk niet aan afspraken straf	,255	,638
aan afspraken hoden	,275	,632
op tijd thuis zijn	,473	,585
vrienden in de gaten	,355	,611
precies in gaten waar geld naartoe gaat	,318	,621
er wordt op gelet dat iedereen zich aan de afspraken houdt	,326	,619
doen en laten wat men wil	,471	,582
	,281	,630

We aanvaardden de lagere correlatie ($r < .300$) van de items 'kwalijk nemen niet aan afspraken houden', ' straf' en 'doen en laten wat men wil' omdat de interne consistentie van de schaal lager zou zijn indien we deze items weglaten.

5. Subschaal: Normen

Deze schaal bestaat reeds binnen de GKS-II. In dit onderzoek werden voor deze subschaal twee vragen weggelaten.

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,665	9

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
iets voor anderen doen	,248	,656
erg wanneer iemand liegt	,369	,632
ouders weten wat beste is voor kinderen	,266	,654
drugsverslaafden	,336	,639
eerst werken dan spelen	,327	,641
belangrijk heel goede prestaties te leveren	,481	,608
volgende keer net iets beter	,448	,612
belangrijk om vooruit te komen in het leven	,392	,632
ervoor zorgen dat er nooit aanmerkingen kunnen worden gemaakt	,242	,662

We aanvaardden de lagere correlatie ($r < .300$) van enkele bovenstaande items omdat de interne consistentie van de schaal lager zou zijn indien we deze items weglaten.

6. Subschaal: Gesprekken

Deze schaal werd opnieuw samengesteld aan de hand van de items die werden weggelaten bij de reeds bestaande subschalen van de GKS-II.

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,697	9

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
zaken nooit praten	,491	,647
niet vertellen van problemen	,375	,670
gevoelens voor zich	,430	,659
meestal niet weten wat doen	,329	,680
op letten aan mekaar vertellen	,261	,693
politiek	,397	,666
praten over politieke problemen	,426	,660
spontane gesprekken	,357	,674
vertellen dagactiviteiten	,267	,690

We aanvaarden de correlatie ($r < .300$) van verschillende items omdat de interne consistentie van de schaal lager zou zijn indien we deze items weglaten.

7. Subschaal: Vrijtijdsbesteding

Deze schaal werd opnieuw samengesteld aan de hand van de items die werden weggelaten bij de reeds bestaande subschalen van de GKS-II.

Interne consistentie

Cronbach's Alpha	N of Items
,559	9

	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
weggaan	,315	,513
genoeg eigen problemen	,321	,508
altijd dezelfde het gedaan	,136	,563
weinig vrijetijdsbesteding	,297	,522
af en toe ravotten	,228	,539
iedereen hobby's	,265	,527
zetel bij elkaar	,262	,529
makkelijk iets vinden	,323	,512
moe/niets doen	,181	,549

We aanvaarden de lage correlatie ($r < .300$) van verschillende items omdat de interne consistentie van de schaal lager zou zijn indien we deze items weglaten. Deze subschaal scoort niet boven de ,630 wat de interne consistentie betreft. Toch nemen we deze subschaal op in het onderzoek, omdat ze ons iets meer verteld over de onderlinge omgang binnen het gezin van de betrokkenen tijdens vrije en ontspannende momenten.

8. Verwijderde items

In totaal werden 18 items niet meegerekend in de schaalverwerking van de GKS-II voor ons onderzoek. Deze items werden onvolledig ingevuld of correleerden veel te laag met de andere items, waardoor de interne consistentie van de subschalen negatief beïnvloed werd.

1. indien twee gezinsleden ruzie hebben, gaat iedereen zich bemoeien
2. iedereen houdt zich buiten eventuele problemen op het werk
3. gezin komt rond met het geld
4. gezin is betrokken bij buurt
5. indien slecht gezind, laten merken in gezin
6. weten wat goed en kwaad is
7. kinderen zorgen zelf dat huiswerk afgeraakt
8. kinderen zoeken zelf tv-programma's uit
9. tijdig naar bed
10. hele weekends samen
11. ontspannende programma's kijken op tv
12. regelmatig zoen
13. ouders ruzie verborgen voor kinderen
14. iets kopen in plaats van iets maken
15. altijd te weinig geld
16. meestal ruzie tijdens eten
17. altijd ruzie over huishoudtaken
18. competitie

BIJLAGE 5: GEMIDDELDE SCORES EN SIGNIFICANTE VERSCHILLEN

1. Cohesieschaal

Gemiddelde score: 1.31

Standaarddeviatie: 0.24

Cohesieschaal ($\alpha = .704$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Goed opschieten	74.3	25.7	16	1.26
Onvoorwaardelijke steun	81.5	18.5	9	1.18
Fijn om feestdagen te vieren	85.8	14.2	8	1.14
Energie in wat we thuis doen	67.7	32.3	12	1.32
Niet zonder elkaar kunnen	58.1	41.9	9	1.42
Zoveel mogelijk samen doen	38.8	61.2	11	1.61
Voor iedereen genoeg tijd	83.1	16.9	9	1.17
Lastig om thuis te werken	51.7	48.3	10	1.48
Veel steun en hulp	87.2	12.8	11	1.13

2. Conflictschaal

Gemiddelde score: 1.53

Standaarddeviatie: 0.27

Conflictschaal ($\alpha = .703$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Tik/mep	52.5	47.5	6	1.48
Kritiek op mekaar	56.6	43.4	11	1.43
Veel ruzie	24.5	75.5	16	1.75
Schelden	66.2	33.8	9	1.34
Ruzie bij naar bed gaan	28.4	71.6	12	1.72
Dagelijkse kleine conflicten	66.3	33.7	11	1.34
Zo kwaad dat men met dingen gaat gooien	29.0	71.0	7	1.71
Weinig openlijk kwaad	58.6	41.4	8	1.41

3. Organisatieschaal

Gemiddelde score: 1.46

Standaarddeviatie: 0.26

Organisatieschaal ($\alpha = .634$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Kamers opruimen	39.9	60.1	11	1.60
Op tijd komen	81.7	18.3	6	1.18
Iedereen op tijd aan tafel	27.8	72.2	6	1.72
Netjes en ordelijk	60.4	39.6	9	1.40
Goed voorbereid bij activiteiten	58.8	41.2	12	1.41
Goede taakverdeling	55.2	44.8	10	1.45
Alles op andere plaats	59.7	40.3	11	1.40

4. Controleschaal

Gemiddelde score: 1.41

Standaarddeviatie: 0.25

Controleschaal ($\alpha = .646$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Kwalijk niet aan afspraken	48.6	51.4	12	1.51
Straf	37.8	62.2	15	1.62
Aan afspraken houden	79.6	20.4	14	1.20
Op tijd thuis zijn	66.3	33.7	11	1.34
Vrienden in gaten	48.1	51.9	11	1.52
Precies weten waar geld naartoe gaat	50.0	50.0	11	1.50
Er wordt op gelet dat iedereen zich aan de afspraken houdt	74.0	26.0	11	1.26
Doen en laten wat men wil	65.5	34.5	8	1.34

5. Normenschaal

Gemiddelde score: 1.31

Standaarddeviatie: 0.23

Normenschaal ($\alpha = .665$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Iets voor anderen doen	79.5	20.5	10	1.20
Erg wanneer iemand liegt	75.6	24.4	11	1.24
Ouders weten wat beste is voor kinderen	72.6	27.4	10	1.27
Drugsverlaafden	49.6	50.4	15	1.50
Eerst werken, dan spelen	58.2	41.8	8	1.42
Belangrijk heel goede prestaties te leveren	77.0	23.0	12	1.23
Volgende keer net iets beter	66.4	33.6	10	1.34
Belangrijk om vooruit te komen in het leven	87.3	12.7	10	1.13
Ervoor zorgen dat er nooit aanmerkingen kunnen worden gemaakt	48.3	51.7	10	1.52

6. Gesprekkenschaal

Gemiddelde score: 1.47

Standaarddeviatie: 0.26

Gesprekkenschaal ($\alpha = .697$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Zaken nooit praten	35.5	64.5	7	1.65
Niet vertellen van problemen	47.7	52.3	11	1.52
Gevoelens voor zich	50.0	50.0	11	1.50
Meestal niet weten wat doen	46.7	53.3	10	1.53
Op letten aan mekaar vertellen	39.5	60.5	8	1.61
Politiek	49.8	50.2	6	1.50
Praten over politieke problemen	48.6	51.4	10	1.51
Spontane gesprekken	76.7	23.3	7	1.23
Vertellen dagactiviteiten	78.0	22.0	5	1.22

One-Way ANOVA analyse

Verhouding koppel

Eerste significant verschil (.000)

Vroeg -adolescent + oudere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 1.5884	M= 1.3276

Tweede significant verschil (.001)

Vroeg -adolescent + oudere sibling	Laat - adolescent + jongere sibling
M= 1.5884	M= 1.3413

Derde significant verschil (.000)

Vroeg -adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 1.6019	M= 1.3276

Vierde significant verschil (.000)

Vroeg -adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + jongere sibling
M= 1.6019	M= 1.3413

Verhouding en geslacht sibling

Significant verschil (.031)

Vroeg -adolescent + jongere zus	Laat - adolescent + oudere zus
M= 1.6491	M= 1.2865

7. Vrijetijdsschaal

Gemiddelde score: 1.27

Standaarddeviatie: 0.20

Vrijetijdsschaal ($\alpha = .559$)	Ja (Valid Percent)	Nee (Valid Percent)	Missing Values	Gemiddelde score
Weggaan	80.8	19.2	4	1.19
Genoeg eigen problemen	54.5	45.5	14	1.45
Altijd dezelfde het gedaan	77.3	22.7	5	1.23
Veel vrijetijdsbesteding	86.3	13.7	6	1.14
Af en toe ravotten	70.2	29.8	7	1.30
Iedereen hobby's	70.9	29.1	4	1.29
Zetel bij elkaar	50.8	49.2	7	1.49
Makkelijk iets vinden	81.5	18.5	10	1.19
Vrij actief	88.2	11.8	23	1.12

One-Way ANOVA analyse

Significant verschil (.033)

Midden - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 1.3048	M= 1.1930

8. Hulpschaal

Gemiddelde score: 3.10

Standaarddeviatie: 0.44

Hulpschaal ($\alpha = .738$)	Sibling veel meer	Sibling iets meer	In gelijke mate	Sibling iets minder	Sibling veel minder	Missing Values	Gemiddelde score
Belangstelling en bezorgdheid	3.7	15.3	54.1	22.4	4.5	1	3.09
Helpen andere te slagen	4.5	14.6	56.0	16.8	8.2	1	3.10
Steun verlenen	1.9	7.8	69.4	17.9	3.0	1	3.12
Met andere kunnen opschieten	3.4	8.6	71.3	13.8	3.0	1	3.04
Verantwoordelijkheid	7.1	18.7	33.6	26.1	14.6	1	3.22
Aardig	1.9	5.6	74.6	14.9	3.0	1	3.12
Begrip opbrengen	0.7	7.5	71.6	16.8	3.4	1	3.15
Genegenheid	2.2	5.2	79.9	11.2	1.5	1	3.04
Tijd doorbrengen	4.1	14.9	60.4	17.5	3.0	1	3.00

One-Way ANOVA analyse

Leeftijdsverhouding siblingpaar

Significant verschil (.041)

Midden - adolescent + jonger	Laat - adolescent + ouder
M= 3.2348	M= 2.9180

Geslachtsverhouding siblingpaar

Significant verschil (.004)

Jongen + zus	Meisje + broer
M= 2.9464	M= 3.2332

9. Jaloezieschaal

Gemiddelde score: 2.98

Standaarddeviatie: 0.37

Jaloezieschaal ($\alpha = .753$)	Sibling veel meer	Sibling iets meer	In gelijke mate	Sibling iets minder	Sibling veel minder	Missing Values	Gemiddelde score
Minder voelen	2.6	14.9	61.2	14.9	6.3	1	3.07
Vergelijken met elkaar	1.9	16.0	63.8	13.8	4.5	1	3.03
Bewondering	3.0	12.6	66.4	14.2	3.7	1	3.03
Jaloezie	1.9	20.5	69.4	6.3	1.9	1	2.86
Jaloezie 2	3.0	16.0	72.0	7.1	1.9	1	2.89
Jaloezie om materiële dingen	3.0	10.8	74.3	10.4	1.5	1	2.97
Jaloezie om persoonlijkheid	3.0	14.6	67.5	12.3	2.6	1	2.97
Jaloezie om capaciteiten	2.6	18.3	64.2	10.4	4.5	1	2.96
Jaloezie om uiterlijk	1.1	9.7	75.4	11.2	2.6	1	3.04
Jaloezie om contact met de ouders	0.7	10.4	74.6	10.1	4.1	1	3.06
Jaloezie om leeftijd	3.4	15.3	69.4	9.0	3.0	1	2.93

One-Way ANOVA analyse

Leeftijdsverhouding siblingpaar

Significant verschil (.000)

Vroeg - adolescent + oudere sibling	Vroeg - adolescent + jongere sibling
M= 3.1412	M= 2.7762

Significant verschil (.014)

Vroeg - adolescent + oudere sibling	Midden - adolescent + jongere sibling
M= 3.1412	M= 2.8698

Significant verschil (.031)

Vroeg - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.7762	M= 3.0541

Significant verschil (.026)

Vroeg - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + jongere sibling
M= 2.7762	M= 3.0558

10. Negatieve gevoelenschaal

Gemiddelde score: 2.90

Standaarddeviatie: 0.46

Negatieve gevoelenschaal ($\alpha = .590$)	Sibling veel meer	Sibling iets meer	In gelijke mate	Sibling iets minder	Sibling veel minder	Missing Values	Gemiddelde score
Belogen	4.5	14.6	65.3	13.8	1.9	1	2.94
Boze gevoelens	6.0	15.3	59.3	15.3	4.1	1	2.96
Bitter	4.5	13.1	67.9	11.6	3.0	1	2.96
Vechten algemeen	12.7	18.3	56.3	8.6	4.1	1	2.73
Koppig	16.8	15.3	36.9	17.9	13.1	1	2.95
Beter voelen	5.6	22.0	59.3	10.1	3.0	1	2.83
Baas spelen	10.1	27.2	38.4	17.5	6.7	1	2.84
Beste van de twee	4.9	18.7	57.1	14.9	4.5	1	2.96

One-Way ANOVA analyse

Leeftijdsverhouding siblingpaar

Significant verschil (.038)

Vroeg - adolescent + oudere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.7567	M= 3.0714

Significant verschil (.010)

Vroeg - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.6827	M= 3.0714

Significant verschil (.034)

Vroeg - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + jongere sibling
M= 2.6827	M= 3.0256

11. Steunschaal

Gemiddelde score: 3.03

Standaarddeviatie: 0.89

Steunschaal ($\alpha = .904$)	(Bijna) nooit	Weinig	Af en toe	Meestal	(Bijna) altijd	Missing Values	Gemiddelde score
Begaan met elkaar	2.6	7.5	22.6	37.0	30.2	4	3.85
Helpen	18.7	23.5	30.2	19.0	8.6	1	2.75
Praktische hulp	7.5	16.4	42.5	24.3	9.3	1	3.12
Praten over praktische zaken	13.9	22.2	38.3	19.2	6.4	3	2.82
Steun op emotioneel vlak	15.0	18.0	19.1	25.8	22.1	2	3.22
Ik bied emotionele steun	13.5	18.7	27.7	20.2	19.9	2	3.14
Praten over emotionele belevingen	26.9	23.1	23.9	16.8	9.3	1	2.59
Praten over school/werk	7.1	10.0	36.8	30.9	15.2	0	3.37
Praten over conflicten	22.4	29.1	25.7	16.8	6.0	1	2.55

One-Way ANOVA analyse

Leeftijdsverhouding siblingpaar

Significant verschil (.046)

Vroeg - adolescent + oudere sibling	Laat - adolescent + jongere sibling
M= 2.8868	M= 3.4798

Significant verschil (.037)

Midden - adolescent + oudere sibling	Laat - adolescent + jongere sibling
M= 2.8424	M= 3.4798

Significant verschil (.016)

Midden - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + jongere sibling
M= 2.7804	M= 3.4798

Geslachtsverhouding siblingpaar

Significant verschil (.003)

Jongen met broer	Meisje met zus
M= 2.8063	M= 3.3842

12. Vechtschaal

Gemiddelde score: 1.80

Standaarddeviatie: 0.93

Vechtschaal ($\alpha = .879$)	(Bijna) nooit	Weinig	Af en toe	Meestal	(Bijna) altijd	Missing Values	Gemiddelde score
Vechten	52.2	18.3	16.4	7.8	5.2	1	1.96
Sibling fysieke ruzie	51.5	19.0	12.3	11.9	5.2	1	2.00
Ik fysieke ruzie	56.9	21.3	11.2	7.5	3.0	2	1.78
Sibling voorwerp gebruiken bij ruzie	61.8	16.5	10.1	8.6	3.0	2	1.75
Ik voorwerp gebruiken bij ruzie	67.8	19.5	8.2	2.6	1.9	2	1.51

One-Way ANOVA analyse

Leeftijdsverhouding en geslacht sibling

Significant verschil (.021)

Vroeg - adolescent + oudere broer	Laat - adolescent + oudere broer
M= 2.2056	M= 1.1100

Significant verschil (.027)

Vroeg - adolescent + oudere broer	Laat - adolescent + oudere zus
M= 2.2056	M= 1.1300

Significant verschil (.012)

Vroeg - adolescent + jongere broer	Laat - adolescent + oudere broer
M= 2.4333	M= 1.1100

Significant verschil (.016)

Vroeg - adolescent + oudere broer	Laat - adolescent + oudere zus
M= 2.2056	M= 1.1300

Significant verschil (.038)

Vroeg - adolescent + oudere broer	Laat - adolescent + jongere broer
M= 2.2056	M= 1.2000

Significant verschil (.009)

Midden - adolescent + jongere broer	Laat - adolescent + oudere broer
M= 2.3407	M= 1.1100

Significant verschil (.011)

Midden - adolescent + jongere broer	Laat - adolescent + oudere zus
M= 2.3407	M= 1.1300

Significant verschil (.031)

Midden - adolescent + jongere broer	Laat - adolescent + jongere broer
M= 2.3407	M= 1.2000

Leeftijdsverhouding

Significant verschil (.000)

Vroeg - adolescent + oudere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.1745	M= 1.1200

Significant verschil (.000)

Vroeg - adolescent + oudere sibling	Laat - adolescent + jongere sibling
M= 2.1745	M= 1.3000

Significant verschil (.032)

Vroeg - adolescent + jongere sibling	Derde graad + oudere sibling
M= 2.2615	M= 1.6273

Significant verschil (.000)

Vroeg - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.2615	M= 1.1200

Significant verschil (.000)

Vroeg - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + jongere sibling
M= 2.2615	M= 1.3000

Significant verschil (.000)

Midden - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.1864	M= 1.1200

Significant verschil (.000)

Midden - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + jongere sibling
M= 2.1864	M= 1.3000

13. Vriendschapsschaal

Gemiddelde score: 2.86

Standaarddeviatie: 0.82

Vriendschapsschaal ($\alpha = .773$)	(Bijna) nooit	Weinig	Af en toe	Meestal	(Bijna) altijd	Missing Values	Gemiddelde score
Vriendschap	0.00	7.1	19.4	39.9	33.6	1	4.00
Vorstel samen iets te doen	16.9	24.7	34.8	17.6	6.0	2	2.71
Gezamenlijke activiteiten	16.4	32.0	31.2	14.5	5.9	0	2.62
Gezamenlijke vrienden	32.2	36.0	19.3	8.0	4.5	5	2.17

One-Way ANOVA analyse

Leeftijdsverhouding

Significant verschil (.029)

Vroeg - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.6736	M= 3.3036

Significant verschil (.003)

Midden - adolescent + oudere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.5655	M= 3.3036

Significant verschil (.004)

Midden - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.5930	M= 3.3036

14. Ruzieschaal

Gemiddelde score: 2.73

Standaarddeviatie: 0.62

Ruzieschaal ($\alpha = .608$)	(Bijna) nooit	Weinig	Af en toe	Meestal	(Bijna) altijd	Missing Values	Gemiddelde score
Oneens	7.5	22.2	44.4	19.5	6.4	3	2.95
Oneens over persoonlijke zaken	16.8	27.6	26.9	15.7	13.1	1	2.81
Oneens over maatschappelijke zaken	23.3	30.8	31.6	10.2	4.1	3	2.41
Negeren	21.0	23.2	22.1	25.1	8.6	2	2.77
Onderwerp niet meer aanhalen	16.7	26.9	32.2	20.1	4.2	5	2.68
Conflicten oplossen met derden	41.4	31.0	21.6	4.9	1.1	1	1.93
Ruzie met woorden	9.0	9.7	18.4	41.9	21.0	2	3.56

One-Way ANOVA analyse

Leeftijdsverhouding

Significant verschil (.005)

Vroeg - adolescent + oudere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.8895	M= 2.3722

Significant verschil (.031)

Vroeg - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.8496	M= 2.3722

Significant verschil (.026)

Midden - adolescent + oudere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.8469	M= 2.3722

Significant verschil (.018)

Midden - adolescent + jongere sibling	Laat - adolescent + oudere sibling
M= 2.8676	M= 2.3722